

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

А. С. ПУШКИН НОМИДАГИ ТИЛ ВА АДАБИЁТ ИНСТИТУТИ

АБДУЛЛА ОЛИМЖОН

ШОИРА ЗУЛФИЯ

*Танқидий-биографик
очерк*

*Ўзбек совет адабиёти тарихидан
материаллар*

ЎзССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ НАШРИЁТИ

ТОШКЕНТ — 1953

ЗУЛФИЯ ИЖОДИНИНГ БОШЛАНИШИ

1929 йилдан бошлаб биринчи бешйиллик планни амалга оширишга киришган совет халқи уни муддатидан илгари муваффақият блан бажарди. Бунинг натижасида СССР да социалистик экономиканинг мустақкам пойдевори вужудга келтирилди. Совет халқи Совет Иттифоқи Коммунистик партияси ва Совет ҳокимиятининг раҳбарлигида саноат, қишлоқ хўжалиги, маданий қурилиш соҳаларида зўр ғалабаларга эришди.

Совет Иттифоқининг ажралмас қисми бўлган социалистик Ўзбекистон республикасида ҳам халқ хўжалиги ва шаклан миллий, мазмунан социалистик маданият, адабиёт мисли кўрилмаган даражада ўсиб, гуллайбошлади.

Совет адабиётининг таркибий қисми бўлган ўзбек совет адабиёти ҳарқандай тўсиқликларга қарамай, пантуркист, панисламист буржуа-миллатчиларининг адабий фронтдаги зараркунандаликларини битириб, илғор рус совет адабиётидан намуна олган ҳолда шахдам қадамлар блан ўсаборди.

Айниқса партия Марказий Комитетининг 1932 йил апрель қароридан сўнг ўзбек совет адабиёти кенг

ижодий йўлга тушиб олди, ўзбек ёзучилари марксизм-ленинизм асосларини қунт блан ўрганб, совет адабиётининг ягона методи — социалистик реализмни эгаллай бордилар.

Партиянинг бу қароридан сўнг ўзбек совет адабиётининг тематик доираси ҳам кенгайди. Адабиётимизда социалистик индустрия, қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш, кулакларни синф сифатида тугатиш, пахта учун кураш ва маданий қурилиш масалалари асосий темага айланди. Ғафур Ғулوم, Ҳ. Олимжон, Ойбек, А. Қаҳҳар, Ойдин ва бошқа ўзбек ёзучиларининг бешйилликни тўрт йилда бажариш учун астойдил меҳнат қилаётган совет халқининг ҳаётини акс этдиручи бадий асарлари кишиларимизни янги ғалабаларга илҳомлантирди.

Партия Марказий Комитетининг 1932 йил тарихий қарорида ёзучиларнинг пролетар уюшмалари тугатилиб, совет позициясида туриб ижод этуши ҳамма сан'аткорлар бир ижодий союз атрофига бирлаштирилсин, деб та'кидланган эди. Бу йўл-йўриқ шараф блан амалга оширилабошланди. Шу муносабат блан Ўзбекистон ва Тошкент пролетариат ёзучилари уюшмалари тугатилиб, Ўзбекистон Совет ёзучилари союзи тузилди, партия қароридаги кўрсатмаларга асосланиб, адабиётимизнинг ғоявий-сиёсий ва бадий савиясини янада кўтариш учун жиддий аҳамият берилабошлади. Айниқса, адабиёт майдонига кириб келаётган кўп сонли ёшларни тарбиялаш, уларнинг сиёсий-назарий билимларини ошириш каби масалалар актуал вазифалардан бирига айланди.

Совет адабиётдаги ана шу тарихий бурилиш даврида ўзбек совет адабиётига кириб келган ёш,

талантли ижодкорлардан бири шоира Зулфия Исроилова эди.

Зулфия (1915 йилда туғилган) 30-нчи йиллар бошида адабиёт соҳасида кўзга кўринабошлади. 1931—1932 йилларда ўзбек хотин-қизлар билим юртида ўқиб юрган Зулфиянинг илк шеърлари „Қизил Ўзбекистон“, „Еш Ленинчи“ газеталарида ва бадий-адабий журналларда босилиб, китобхонларнинг диққатини ўзига жалб қилди.

Бу даврда ўзбек адабиётида ҳам, худди СССР халқлари адабиётидагидек, бешйилликнинг қаҳрамонлари, социалистик қурилиш новаторлари, янги ҳаётнинг актив қуручилари образини яратиш учун кураш бормоқда эди. Улуғ рус классик ва совет адабиётидан, айниқса М. Горький ва В. Маяковский ижодларидан намуна олган ўзбек ёзучи ва шоирлари социалистик индустриалаш, қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш, СССР да пахтадан юқори ҳосил олиш учун кураш, хотин-қизлар озодлиги, саводсизликни тугатиш ва билим, техника асосларини эгаллаш каби муҳим сиёсий аҳамиятга эга бўлган темаларда асарлар ижод этмоқда эдилар.

Талантли ёш шоира Зулфия ҳам ўзбек совет адабиётидаги бу темаларда бадий асарлар яратишга интилди. Бунда у даставвал рус совет сан'аткорлари ижодидан ҳамда Ҳ. Ҳакимзода, Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Уйғун каби ўзбек шоирларининг шеърларидан намуна олишга ҳаракат қилди.

Унинг биринчи шеърлар тўплами — „Ҳаёт варақалари“ 1932 йилда босилиб чиқди. Тўпلامга 20 га яқин шеър киритилди. Бу дастлабки шеърларидаёқ Зулфия Улуғ Октябрь социалистик революцияси

туфайли озодликка эришган, Совет Иттифоқи Коммунистик партияси раҳбарлигида мамлакатда социализм қурилиши ишига актив иштирок этаётган совет кишилари, айниқса, ҳур ва бахтиёр ўзбек хотин-қизлари ҳаётини, уларнинг янги истиқбол сари интилишларини куйлади, ўз эркини мустақкамлаш йўлида қурашаётган аёллар образини чизиб беришга ҳаракат қилди. Брок, ҳаётни чуқур билмаслик, бадий маҳоратнинг етишмаслиги натижасида, шоира бунга доим эришавермади. Масалан, зolim ота, ўгай она зулмидан қочиб, илғор комсомол қиз Роҳатой ёрдамида заводга кирган Қумри („Механик Қумри“ ше’ри) ва пахта даласида жонбозлик блан ишлаётган ёш колхозчи қиз („Колхоз қизи“) нинг ички дун’еса, ўзига хос хусусиятлари очилмай қолди. Механик қиз Қумрининг завод мактабида та’лим олиши, сўнгра, ўқишни битириб, „зарбдор“ бўлиб ишлаши автор томонидан баён қилинади, аммо бадий формада очиб берилмайди.

Зулфия илк ше’рларида, ҳарқанча ибтидоий формада бўлса ҳам, лекин ўтмишда эзилган, тамомила ҳуқуқсиз бўлган ўзбек аёлларининг совет ҳокимияти йилларида эски турмуш сарқитлари қаршилигини синдириб, ёруғ ҳаёт йўлига чиқиб олганлари ҳақида ишонч блан гапирди. Айрим ҳолларда бунинг лирик босқичга кўтараолди ва поэзиясида кичкина эпик воқиалардан фойдаланди. Бу эса ёш шоиранинг ҳаётий ҳодисаларни кузатганлигидан дерак берар эди.

Зулфия маҳоратини ошириш устида тобора кунт блан ишлайбошлади. „Қизлар қўшиғи“ тўпламида (1939 йил) ўзбек хотин-қизларининг социалистик жамият ишида энди актив иштирок этишлари, ижтимоий

воқиаларга, меҳнатга, оила ва севги масалаларига илғор совет кишиси позициясидан туриб, онгли муносабатда бўлишларини акс эттирди. У „Ҳажар“, „Нишондор қиз“, „Сени севардим“ ва „Студентка“ каби шеърларида қиз-жувонларнинг жамият ва оилага янги муносабатларини, фикр ва туйғуларини, меҳнатсеварликларини акс эттиришга ҳаракат қилди. „Ҳаёт варақалари“ тўпламидаги схематиклик энди анча барҳам топиб, образлар маълум даражада жонли тусга кирди. Автор „Ҳажар“ шеърида шу номдаги бир етим қизнинг фабрик- завод мактабида таълим олиб, илғор тўқучи бўлишини кўрсатишга уринган. Шеърда Ҳажарнинг революциягача азоб-уқубатда турмуш кечирнши конкрет равишда таъсирли қилиб тасвирланади.

Уйга кирса, уй „ютар“ уни,
Тўрт томондан сиқар танасин,
Босиққира уйқусиз туни,
Тўрт томондан сўрар онасин...
Гулдай рухсор сўлди кулфатда,
Кўрган киши деяр эди сил¹ —

мисра'ларда кишилар эшигида чўрилик қилиб, ҳаёт машаққатларини бошидан кечирган етим қиз образи китобхонларнинг кўз ўнгига гавдаланади. Асарнинг иккинчи қисмида Ҳажарнинг ўсиши, янги ҳаёт йўлига кириши, ўз бахтини меҳнатда топиши куйланган. Лекин, шоира Ҳажарнинг янги ҳаётини реалистик деталларда ҳали ҳам ёрқин кўрсатаолмайди, унинг ўқиши ва ишда илғор бўлиши ҳақида хабар бериш блан кифояланади. Шу орада Ҳажарнинг севги ва

¹ Зулфия, „Қиалар қўшиғи“, Ўздавнашр, 1939 йил, бет 31

муҳаббат кечинмалари тасвирига ўтилади. Натижада Ҳажар образи мукамал чизилмай қолади, ўқувчининг кўз ўнгида меҳнатда илғор, севги-муҳаббатга янгича муносабатда бўлуши совет ишчи қизининг поэтик образи яққол сезилмайди.

„Қизлар қўшиғи“ тўпламидаги „Она қувончи“, „Кутиш“, „Сени севардим“ шеърларида ота-она қаршилигига қарамасдан, эски урф-одат кишанларини парчалаб, янги социалистик ҳаёт қурилишида актив иштирок этаётган, ғайратли, олға интилучи, совет оиласи учун курашучи хотин-қизларнинг ҳиссиётлари ифодаланади. „Она қувончи“ шеърида онасининг жоҳиллигини енгиб, эркин муҳаббат сари интилган, ўз инсоний ҳуқуқининг поймол қилинишига йўл қўймаган, илм олиш учун астойдил ҳаракат қилган ўзбек қизи кўрсатилади.

„Она қувончи“ даги қаҳрамон қиз ўзи севмаган кишига турмушга чиқарилишини қатъи рад этади, шаҳарга ўқишга кетади. Бирнеча йил давомида илм-маърифат ўчоғларида тарбиялангандан кейин онани хурсанд қилади. У оила қуришда, севги-муҳаббатда ҳам ҳурлик ҳукмрон эканини исботлаш билан онани ҳам янги ҳаёт қучоғига тортмоқчи бўлади.

Лекин, „Она қувончи“ шеърида илғор қизнинг онага таъсири, онада юз берган ўзгаришлар яхши кўрсатилмаган.

Илғорларнинг қолақларга ижобий таъсир кўрсатиши „Сени севардим“ шеърида ишонарли қилиб тасвирланган. Ишчи Қумри ўз севиқли ёри — қолақ ишчи Азимнинг ҳам ишлабчиқаришда илғор, интизомли, ахлоқли бўлишини талаб этади. Шеърда меҳнат илғорларидан бири бўлган Азимнинг дангасалашиб, ич-

киликка берилиб кетиши, мақтанчсқ кишига айланиши, бунга қарши Қумрининг кураши бўрттирилиб кўрсатилади. Бу курашда Қумрининг ички дун'ёси, юрак туйғулари, олижаноб интилишлари очилаборади ва образ равшанлашиб типиклашади.

Зулфия ўзбек хотин-қизларининг ўтмишда кечирган азобларини, бахтсизлигини, жаҳолат, дин, зулм ҳукмронлик қилгани, феодал ан'аналари сақланиб келган даврдаги ҳаётини „Қизлар қўшиғи“ ше'рида та'сирли қилиб куйлайди.

Ёш бошидан сотилар эди
Парво қилмай тўккан ёшига,
Умри қуллик блан ўтарди,
Етар эди эиндон бошига.

На юролган бошини очиб,
На тингланган охи ва зори,
Қайга борсин бу ердан қочиб,
Харерда шу тошу торози¹.

Бу ҳуқуқсиз, бахтсиз инсон фақат Коммунистик партия раҳбарлигида, совет тузуми туфайли бахт ва озодликка эришди, эркин фикрлаш, яратиш-қуриш ҳамда ўз меҳнати завқини суриш шарафига муяссар бўлди. Шу жумладан, Совет Шарқи хотин-қизлари ҳам эркаклар блан тенг ҳуқуққа эга бўлдилар, янги дун'ё тузиш, эркин ижод қилиш ҳуқуқини олдилар. Эндиликда бу ҳур инсон—бахтиёр ўзбек хотин-қизлари: „Эркимизга ўзимиз эга, хоҳишимиз, севгимиздир ҳур“ деб баралла айтаоладилар. Озод, бахтиёр совет хотин-қизлари чўлни бустонга айлантиручи, табиатни бўйсундириб, осмон сирларини билиб олучи, халқимизнинг

¹ Зулфия, „Қизлар қўшиғи“ бет 4.

моддий ва ма'навий фаровонлигини вужудга келтиришда тенг қатнашучи ижодкор инсонлардир.

Бу озод бахт эгаси — социалистик жамиятнинг янги кишиси ўз Ватанидаги ҳамма бойликларнинг эгаси. Чунки, у эркин фикрлаш, меҳнат қилиш, ўз бахтини ўзи ҳимоя қилиш, ижод этиш, яйраб-яшнаш ҳуқуқига эга.

Мана шу бахтиёр совет аёллари руҳини, кучини, интилишларини Зулфия ўз ше'рларида ифодалаб берди:

Бўстон қилар кучимиз қирни,
Тоғ-тошларни қиламиз асир,
Билиб олдик кўкнинг сирини,
Энди фарқсиз осмон билан ер.¹

„Қизлар қўшиғи“ тўпламига кирган „Мартни кутганда“, „Сеннинг мақтовинг“, „Студентка“, „Қурдош қизга“ ва „Нишондор қиз“ каби ше'рларнинг қаҳрамонлари ҳам Улуғ Октябрь революцияси туфайли озодликка чиққан, қувноқ ҳаётда яшаётган, урушдан аввалги бешйилликлар даврида меҳнатда мужизалар курсатган миллион-миллион совет хотин-қизларининг умумлашган образларидир.

Зулфия „Ҳаёт варақалари“ тўпамидан „Қизлар қўшиғи“ тўпамигача белгили ижодий ўсиш йулини ўтди. Биринчи тўпамдаги „Юксалиш қўшиғи“, „Мен иш қизи“, „Бизлар“ ва „Озод қиз“ каби кичик-кичик ше'рлари ҳали бадий асар даражасига кўтарилмаган эдилар.

Ҳаётни яхши ўрганиб етмаган ёш шоира воқиа-ҳодисаларни юзаки тасвирлайди, тавсиф-баёнчиликка

¹ Зулфия, „Қизлар қўшиғи“, бет 5.

берилади, ютуқларни умумий қайта-қайта баён этади, айрим фактларни айтиб бериш блан кифояланади.

Мен зарбдорликка
Қўлни қўйганман.
Ҳечбир прогул
Қилмаяжакман —¹

каби та'сирсиз, жўн мисра'ларда ҳатто ше'риятнинг энг оддий талаби—қофиялаш ҳам йўқлиги кўриниб туради.

„Қизлар қўшиғи“ тўпламида бундай нуқсонлар анча камайди. Шоира энди ше'рнинг бадий, эмоционал кучли бўлишига э'тибор берабошлади. Социалистик ҳаётни, рус совет адабиёти ва пешқадам ўзбек шоирларининг асарларини чуқурроқ ўрганиш, ўз сиёсий-назарий билимини ошириш учун ҳаракат қилади. Броқ, ҳали ҳам унда тавсифчилик қисман сақланиб келади, эсда қоладиган, мукамал поэтик образлар яратолмайди. Ше'р қаҳрамонининг ички психологияси, воқияларнинг эволюцион такомилл ёрқин кўрсатиб берилмайди.

Шу равишча урушдан аввалги бешйилликлар даври шоиранинг ўқиш-ўрганиш, ижодий камчиликларни тугатиш учун кураш даври бўлиб қолади. Бу ғоявий-бадий нуқсонлар шоира ижодида кейинроқ—Улуғ Ватан уруши ва урушдан сўнгги йилларда йўқолаборади, унинг ижоди шаклланиб, етилаборади.

Бу камчиликларга қарамасдан, шоира Зулфия урушдан аввалги бешйилликлардаёқ социализм ғалабаси учун курашаётган совет хотин-қизларининг ҳаёти ва

¹. Зулфия. „Ҳаёт варақалари“ тўплами, Ўздавнашр, 1932 йил. бет 9.

интилишларини ўз маҳоратига яраша ифодалаб беришга интилади, хотин-қизлар озодлиги, ҳур меҳнати темаларини ёритишга ҳаракат қилади. У, ўзбек хотин-қизларининг ўз бошларидан кечирган революциядан аввалги ва революциядан кейинги ҳаётларини қарама-қарши қўйиш орқали совет ҳокимияти йилларида, Совет Иттифоқи Коммунистик партияси раҳбарлигида юз берган ўзгаришларни акс этдиришга уринади.

ЗУЛФИЯНИНГ УЛУҒ ВАТАН УРУШИ ДАВРИДАГИ ИЖОДИ

1941 йил 22 июнда она-Ватанимизга немис-фашист босқинчилари ёвузларча ҳужум қилдилар. Партия ва совет ҳукумати „Ҳамма нарса фронт учун, ҳамма нарса ғалаба учун“ шиори билан совет халқини тиш-тирноғигача қуролланган душманга қарши курашга чақирди. Социалистик Ватан хавф остида қолган эди. „...гап Совет давлатининг ҳаёт-мамоти тўғрисида, СССР ҳақларининг ҳаёт-мамоти тўғрисида бораётир,—деган эди, 1941 йилда улуғ Сталин,—Совет Иттифоқи озодлигича қоладими, ёки қулликка тушадими—гап ана шу тўғрида бораётир. Совет кишилари ана шуни тушуниб олмоқлари ва беғамликка барҳам беришлари керак, улар ўзларини сафарбар қилмоқлари ва бутун ишларини душманга раҳм-шафқат қилмайдиган янги, ҳарбий изга солиб олмоқлари керак“¹.

Бу даврда совет адабиётининг барча имкониятлари немис-фашист босқинчилари устидан ғалаба қозониш учун кураш ва фидокорона меҳнат қилишга сафарбар қилинди. Совет ёзучилари ҳам фронт вахта-сида туриб, совет халқининг жанговор курашини, Ва-

¹ И. Сталин, Совет Иттифоқининг Улуғ Ватан уруши тўғрисида, Ўздавнашр, 1951, бет 22.

тан мудофааси йулидаги қаҳрамонлигини кўрсатиб берадиган бадий асарлар ёзабошладилар. Улар қаҳрамон совет халқини ғалабага илҳомлантиручи, душман кирдикорларини фош этучи асарлар билан партияга, Совет давлатига, она - Ватанга, унинг шонли Совет Армиясига мадад бердилар.

Улуғ Ватан уруши давридаги совет адабиётининг асосий мазмуни мамлакат мудофааси, ғалабага ишонч билдириш, совет ватанпарварлиги, СССР халқларининг бузилмас дўстлиги каби муҳим сиёсий аҳамиятга эга бўлган тематикадан иборат эди.

Ўзбек совет шоирларидан Фафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Уйғун, Ҳасан Пулат ва Зулфия каби ижодкорларнинг Ватан мудофааси темасидаги поэтик асарлари — жанговор чақириқлари ҳам ўзбек халқини Ватан ҳимоясига, душман устидан узил-кесил ғалаба қозонишга илҳомлантиручи қуролга айланади.

Шоир Зулфиянинг „Ҳижрон кунларида“ (1944) тўпламига кирган шеърларида худди ана шу олийжаноб мақсад — Ватан мудофааси, душман устидан ғалаба қилиш идеяси куйланади. Бу тўпламга кирган асарлардаги лирик қаҳрамон, асосан, урушнинг оғир йилларида жанговар меҳнат фронтида актив иштирок этган озод совет хотин-қизларини гавдалантирди. Бу лирик қаҳрамон — совет аёли Улуғ Октябрь революцияси, социалистик тузум яратиб берган ҳур, озод, бахтиёр ҳаётни ёвуз кучлардан — фашизм офатларидан сақлаб қолиш учун курашга, фронт манфаатлари учун янада кўпроқ ишлашга, меҳнатда мужизалар яратишга, хотин-қизларга берилган тенг ҳуқуқ ва имкониятларни ҳимоя қилишга отланади. Шунинг учун шоиранинг бу темадаги асарлари урушгача бўлган

бешйилликлар давридаги ижоди блан узвий равишда боғланади.

„Ҳижрон кунларида“ тўпламидаги ше‘рларни тема жиҳатидан икки гурпуага бўлиш мумкин.

Биринчи гурпуадаги ше‘рларида душман устидан ғалаба қилишни тезлатиш учун халқимизнинг мамлакат ичкарасида олиб борган ватанпарварлик ташаббуси, фидокорона меҳнати тасвирланади. Иккинчи гурпуа ше‘рларида фронт қаҳрамони — жангчи образини яратиб беришга интилиш кўрилади. Зулфия бу темаларни совет кишиларининг уруш давридаги ҳаёти ва курашлари орқали бадиий равишда акс этдиришга уринди, шоира бунда ижодий муваффақиятларга эришади.

Шоиранинг 1943 йилда ёзилган „Йигитларга“, „Ўзбек жангчилари делегациясига“ ше‘рида халқларнинг ўз Совет Армиясига нисбатан э‘р меҳр-муҳаббати, ишончи куйланади, фронт блан халқнинг мустаҳкам алоқаси кўрсатилади.

Салом келтирибсиз, хуш кўрдик, дўстлар,
Йўқлабсиз, юксалди кўнгил бепоён,
Шод бўлди оталар, оналар, қизлар,
Дўстлар орзу қилди кўрмакни шу он...

Биз эса, сизлар-ла оламиз нафас,
Ҳарбир ғалабангиз келтирар шодлик.
Сиз қилич солганда, ўлганда душман
Бизда тўй бўлади, ясанар борлик.

Ше‘рда совет кишиларининг ғалаба фурсатларини тезлатиш учун ҳисса қўшаётганликлари тасвирланади. Ше‘рнинг давомида фронтдаги қаҳрамонларни қайси ҳолатда, қандай фур-

сатда зориқиб кутиш ажойиб детальда баён қилинади:

Биз сизни кутамиз, қадрдон мардлар,
Бодамлар оқ гулин очгани дамда.
Далада иш қизиб, эсганда еллар,
Қизлар уйқусини этганда канда.¹

Уруш даври ўзбек поэзиясида фронтдаги дўстни, фарзандни ва ёрни соғиниб кутиш, унга далда, наказ бериш, ўз қилаётган фидокорона меҳнати ҳақида гапириш орқали фронт блан мамлакат ичкарисидagi халқнинг мустаҳкам алоқасини бадий равишда кўрсатилди. Зулфия ҳам ана шу бадий приёмни кўп қўллайди. Унинг шеърларидаги лирик қаҳрамон — жангчининг севган ёри, ёки яқин кишиси сифатида ундан (жангчидан) мардларча курашишни, немис-фашист босқинчиларини мамлакат тупроғидан суриб чиқаришни, аёвсиз қириб ташлашни талаб этади. Фронт орқасидаги гўзал ёр эса қийинчиликка, ҳижрон аламларига бардош беришга, дадиллик блан уларни енгиб, ғалабага эришишга ишонар эди:

Мен севган дилдорнинг севган юрти бор,
Ишқ доим эрк учун ҳижронга рози.
Бу ҳижрон мангумас, Висоли ҳам бор,
Қаҳратон қишларнинг бўлгандай ёзи².

„Ҳижрон кунларида“ тўпламига кирган „Палак“, „Гуллар очилганда“, „Вафо“ каби шеърларда ҳам мамлакат ичкарисидagi халқнинг жангчи-қаҳрамонларга қўйган талаби, унга нисбатан зўр умиди, муҳаббати тараннум этилади.

¹ Зулфия, „Ҳижрон кунларида“ тўплами. ЎзССР Давлат нашриёти, Тошкент — 1944. бет 28—29.

² Шу тўпلام, „Ҳижрон“ шеъри, бет 5.

Шоира Зулфия ўзбек хотин-қизларининг меҳнат фронтидаги ташаббусини тасвирлаш орқали ўз шахсий манфаатини халқ манфаати, давлат манфаати билан мустаҳкам боғлайолган совет кишилари образини яратди. Социалистик онг, асосида тарбияланган бу хотин-қизлар немис-фашист босқинчиларига қарши қонли жанг олиб бораётган, фронтда қаҳрамонлик кўрсатаётган ўз ёрлари, ака-оталаридан душманни тезроқ тор-мор келтиришни, Ватаннинг бир қисм муқаддас тупроғини фашист каллакесарларидан озод қилишни талаб этадилар. Улар колхоз далаларида, умуман меҳнат фронтида олиб бораётган зўр ишларини фахр билан тилга оладилар, жангчилар кўнглини кўтарадилар, уларга ма'навий қувват берадилар.

Зулфиянинг уруш даврида ёзган „Менинг Ватаним“ (1943), „Эримакда қор“, „Гуллар очилганда“ ва „Олтин куз“ (1943) каби асарларида бу идея ўз бадиий ифодасини топган. „Менинг Ватаним“ ше'рида лирик қаҳрамон ўз курашининг туб моҳиятини тушунади, ўз социалистик Ватанини ҳаддан ташқари севади:

Унинг меҳри, ишқи кезар қонимда,
Мисоли баҳорги ҳаётбахш оқин¹ —

деб жонажон Ватанини улуғлайди. Шу она юрда „Тилим нутқ топди, кўзим зиёни“, „Ердан бош кўтарган ҳарбир гиёга боғбон муҳаббати, меҳри-ла боқдим... гамсиз, аламсиз қўшиқ-ла оқдим“ дейди. Ана шунинг учун ҳам совет хотин-қизларининг ҳис-туйғусини, иродасини ифода этган бу лирик қаҳрамон

1. Зулфия, „Хулқар“ тўплами. Ўздавнашр. 1947, бет 7.

душманга қарши курашга, ундан қасос олишга аҳд қилади:

Олға силжиганда душман ўт сочиб,
Мени қоплаб олди ғазаб, ҳаяжон.
Душман ёқиб кетган ҳар хона учун
Қасос истагида оловланди жон¹.

Қасос олови блан тобланган бу қаҳрамон аёл душман устидан ғалаба қозониш учун ўз кучини, илмини сафарбар қилади. Чунки, унга онг-Ватан, партия ва доҳи: „Қузғол!“ деди, чунки ёв „Бизнинг саодатга солди жирканч чанг...“

Қўшиғим, оромим, қалам кучини
Сенинг ҳимоянгга келтириб тикдим;
Мен жангдан узоқда — оддий солдатдай
Сенга қурол ясаб темирлар букдим².

Демак, ўзини оддий солдатдай жангчи ҳисоблаган, қалби Ватанга зўр муҳаббат, босқинчи душманга чексиз қаҳр-ғазаб блан тўлган совет кишиси — совет хотин-қизларининг образи моҳирона чизиб берилади. „Эримакда қор“ ше’рида эса, она - Ватаннинг ёвуз душманга қарши курашга бўлган чақириғи янада жўшқин мисра’ларда берилади:

Найда такрорланар сафарбар сўзлар:
„Ерим келсин десанг ғолиб, беғубор
Мана семиз тупроқ — ишла, зулфизар,
Нозик қўлларингда мардлар кучи бор!

Ўғли йўлларига мунтазир она,
Ҳижрон юрагига ўт солган келин:
Сен меҳнат қилмасанг бунда мардона,
Фурсатни бой берсанг, ғалаба қийин!

¹ Зулфия, „Хулкар“ тўплами, Ўздавнашр, 1947, бет 7.

² Шу асар, бет 8.

Ҳамал -- амал эрур. Ҳар кетман зарфи --
Буюк ҳосилларга бўлув далолат.
Сенинг қулнинг блан жангда қаҳрамон,
Душманининг бошига солар қиёмат!

Зулфиянинг Улуғ Ватан уруши йилларида ёзган иккинчи гурпуадаги шеърлари қаторига „Қўлимда қуролу, устимда шинель“, „Бизни кут“ (М. Исак-овскийга жавоб) ва „Уни Фарҳод дер эдилар“ каби асарларини киритиш мумкин.

„Қўлимда қуролу, устимда шинель“ шеърнда узбек хотин-қизларининг ватанпарварлик, қаҳрамонлик хислатлари, улар фақат меҳнаг соҳасидагина эмас, балки жанг майдонида ҳам қаҳрамонлик кўрсатишга тайёр турган олижаноб кишилар эканлиги куйланди. Асарнинг лирик қаҳрамони ўзини сафарбар деб билади ва фронтдаги севган ёрининг қаторида жанг қилиш учун уруш майдони сари отланади. Севимли ёрнинг фронтга мардонавор жўнаб кетиши, унинг умид ва орзуси қуйидагича тасвирланади:

...Бирга жанг қилармиз туриб ёнма-ён,
Таниш бўлиб қолар ўқлар овози.
Мен узган ўқимдан немис йиқилса,
Сен мамнун бўларсан, Ватан ҳам рози*.

Бу қаҳрамон қиз образи Улуғ Ватан уруши фронтларида ўз ихтиёри блан жанг қилган, ўт-олов ичида медицина ҳамшираси бўлиб ишлаган минглаб совет хотин-қизларини эслатади, улар руҳининг ватанпарварлик моҳиятини умумлаштиради. Бунда жангчи узбек хотин-қизларининг лирик образи яратилди.

* З у л ф и я, „Ҳижрон кунларида“ тўплами, Ўздавнашр, 1944, бет 14.

* Зулфия, „Хулкар“ тўплами, бет 13.

„Бизни кут“, „Уни Фарҳод дер эдилар“ каби поэтик асарларда эса жанг қилаётган солдат образи яратилди.

Машҳур рус совет шоири М. Исаковскийнинг „Мени кут“ номли ше‘рига жавобан, ўзбек шоираси „Бизни кут“ ше‘рини ёзди, унда совет кишиларининг буюк ғалабага бўлган зўр ишончини, иродасини юқори пафос блан куйлайди. Зулфиянинг бу ше‘рида икки асосий лирик образ берилади. Бири — фашистлар тарафидан Германия ери ичкарасига мажбур қилиб ҳайдаб кетилган совет кишиси — Татьяна; иккинчиси халоскор Совет Армиясининг қаҳрамон жангчиси образидир. Жангчи — солдат тутқунликдаги ватандошларига қараб шундай дейди:

Бизни кут, бардошинг сенга бўлсин ёр,
Занжирбанд бўлсанг ҳам эгамиз халос.
Аждаҳо оғзидан — Герман чоҳидан
Кутқарар биздаги муқаддас қасос¹.

Зулфия Татьянанинг тутқунликда тортган азобларини, улим хавфи қаршисида қолганини тасвирлаб, немис-фашист босқинчиларининг йиртқичлигини очиб ташлайди, Совет кишисининг газабини, қасос олиш учун қатий жангларга отланганини жўшқин мисраларда кўрсатади.

Зулфиянинг Улуғ Ватан уруши йилларида ёзган энг яхши поэтик асарларидан бири „Уни Фарҳод дер эдилар“ ше‘ридир. Бу катта ҳажмли, лиро-эпик ше‘р шоиранинг бадий маҳоратини, социалистик реализм методини кундан-кун чуқурроқ эгаллаб борганини кўрсатучи ёрқин мисоллардан биридир.

¹ Зулфия. „Ҳижрон кунларида“ тўплами, бет 83.

Асарда совет кишисининг она-Ватанга чексиз муҳаббати, қаҳрамонлиги, СССР халқларининг қардошларча мустақкам дўстлиги идеяси бадий формада маҳорат блан акс этдириб берилди. Ше'рда қаҳрамоннинг ички дун'ёси, психологик ҳолати жанг эпизодлари орқали усталик блан очилган. Унда Коммунистик партия тарбиялаб етиштирган совет кишиларининг ажойиб ишларни қилишга қодир эканлиги яққол гавдалантирилган.

„Уни Фарҳод дер эдилар“ асарининг биринчи қисмида ўзбек артисти Қобил Сиддиқовнинг урушгача сан'ат соҳасидаги хизматини кўрсатиш орқали совет кишисининг тинч ижодий меҳнати тасвирланди. Бу идея ўзбек саҳнасида „Фарҳод ва Ширин“ пьесасининг ўйналиши, бу пьесадаги асосий қаҳрамонларнинг мамлакатни обод қилиш, каналлар қазииш учун интилишлари, Ватанга ҳужум қилган хусровлардан жонажон юртни ҳимоя қилиш учун бўлган курашларида ифодаланди. Шунингдек Фарҳоднинг ўз севгилиси Ширинга, унинг юрти ва халқига бўлган чексиз муҳаббатида, Шопур блан Фарҳод ораларидаги чин дўстликда халқлар дўстлиги акс этди.

Артист Қобил Сиддиқовнинг саҳнада Фарҳод ролини ўйнашини кўрсатиш блан шоира қаҳрамонлик, ватанпарварлик, дўстлик, вафодорлик, инсоннинг эркинлиги идеяларини куйлади.

Асарнинг иккинчи қисмида Қобил Сиддиқов Улуғ Ватан уруши фронтида, оддий совет солдати сифатида тасвир қилинди. Совет кишиларининг сўз блан амалий иши бир-бирига монанд. Саҳнада ватанпарварлик, халқлар дўстлиги, вафо-садоқат идеяларини ташвиқ этган совет сан'аткори, эндиликда, қардош,

жонажон Украина ерини немис-фашист босқинчиларидан ҳимоя этиш учун жон олиб-жон беради, қаҳрамонлик кўрсатади. Бу қисмда энг юксак совет ватанпарварлиги ва энг олижаноб дўстлик—СССР халқлари дўстлиги тараннум этилади, собиқ артист Сиддиқов буюк социалистик Ватаннинг озодлиги, мустақиллиги учун адолатли жанг қилади. У, Украина мудофааси бутун мамлакатимизнинг, шу жумладан Ўзбекистоннинг ҳимояси эканлигини яхши тушинган ҳолда жанг қилади:

Кўзин олмай қаради узоқ;
Унга таниш жонажон тупроқ —
Украина ери бепоён
Боқар эди ма'сум, меҳрибон...

Қобил қори оташга тўлиқ,
Жаранглатди майин бир қўшиқ
„Эдим юртимда сан'аткор
Ки, бунда жанг қилучиман,
Матон эрким олмоққа
Келибман ушбу майдона“.¹

Шоира „Уни Фарҳод дер эдилар“ ше'рида янги-янги образлар, ўхшатиш, сифатлаш, метафоралар воситасида жангчи қаҳрамоннинг ички юрак туйғуларини, фронт линиясидаги ҳаёт-мамонт курашини акс этдиради, ёвуз душман томонидан вайрон этилган, утга ёқилган гўзал Украина қишлоқ, шаҳарлари манзарасини та'сирли қилиб чиқиб беради. Солдат Сиддиқовнинг оғир ярадор бўлган ҳолатини тасвирлашда бу мақсад ёрқин кўрсатилади, артист-жангчининг

¹ Зулфия, „Хулкар“ тўплами, бет 48.

кўз унгида гўё „ойна“ да кўрингандай, ҳақиқий аҳ-
вол картиналари бирма-бир утади:

Вужудда ҳарорат ортди,
Хаёлини ойиша тортди:
Бўстон эмас, вайронлик, даҳшат,
Кўз олдида ўтди беадад:—
Қора дорга осилган аёл
Олтин сочи ёзиқ тол-тол,
Баданида қамчининг доғи,
Ерга тегмай чўзиқ оёғи
Чайқалади шамолда аста
Бошсиз ётар гўдаги пастда.

—О—

Сўнг шаҳарлар кўринди вайрон
Дарёдаги сувлар қизил қон...¹

Совет кишиси вайроналарни кўриб ачинибгина қолмайди, балки бу даҳшатларни тугатиш учун курашиш кераклигини, қаҳрамонона жанг даркорлигини яхши англайди. У, мамлакатни душмандан тозалаш, унда тинч ҳаёт ўрнатиш учун адолатли, халоскорлик жангини кучайтиришга жазм қилади, қасам ёд этади.

— Йўқ, бу куйган далалар ҳаққи,
Бошсиз қолган таналар ҳаққи,
Яксон қилмай душмани тамом,
Бари учун олмаёй интиқом
Мен ўлимга бўлмайман рози...

Шеърда она-Ватан учун адолатли, муқаддас жангда мардларча қурбон бўлган артист — солдатнинг руҳи, шон-шараф иши, халқ иши учун ўлаётганини англаш туйғуси ҳам жуда таъсирли берилади.

¹ Э у л ф и я, „Хулкар“ тўплами, бет 50.

Жангчиларни кўрди бошида,
Командирин кўрди қошида
— Жон дўстларим, хуш қолинг, — деди.
— Мен учун ҳам ўч олинг, — деди.
— Мен ўлимдан асло кўрқмайман,
Лекин яшамоқни истайман.
Ҳаёт яхши, кураш ҳам яхши,
Она тупроқ, Кўёш ҳам яхши.
Шу тупроқда берганим-чун жон
Кўз юмаман мағрур, беармон.¹

Ёзучининг маҳорати сўз воситасида шаклланади. Шоира Зулфия ҳам маълум воқиа ҳодисани, руҳий ҳолатни ёки пейзажни тасвирлаш учун даставвал, у ёки бу нарсани тўла тасаввур қилиб, материални яхши ўрганади, сўнг характерли сўз, ибора танлайди. „Уни Фарҳод дер эдилар“ асарида Қобил Сиддиқов қўшиғининг таъсирини алоҳида таъкидлаш учун табват ҳодисаларини традицион равишда жонлантириб, картинали манзара ҳосил қилади:

...Маст бўлгандай унинг ёнида
Кезиб юрди майин шабода,
Гул гунчаси қўшиққа мафтун
Бўлиб кўксини чок этди бутун.
Хушбўй ҳидин таратди райҳон,
Тўлиб кетди атрга ҳар'ён.
Куйини тинглаб соч ёзди толлар,
Тебраннишди нозик ниҳоллар.
Бу куйчига тан бериб буткул,
Қўшиғини унутди булбул.
Тинглар экан симобдай чашма,
Жилваланиб қилди қарашма.²

¹ Зулфия, „Ҳулкар“ тўплами, бет 51.

² Зулфия, „Ҳулкар“ тўплами бет 46.

Уруш даврида ўзбек совет адабиётида ўзбек жангчисининг образини кўрсатиб беручи кўпгина бадий асарлар ижод этилди. Фафур Фулом, Ойбек, Хамид Олимжон ва бошқа ўзбек шоирларининг поэтик асарларида муваффақиятли яратилган ўзбек жангчиси образи қаторига Зулфиянинг „Уни Фарҳод дер эдилар“ шеъридаги Қобил Сиддиқов образини ҳам қўшиш мумкин.

Зулфия „Менинг Ватаним“, „Қўлимда қуролу ус-тимда шинель“, „Бизни кут“ ва „Уни Фарҳод дер эдилар“ каби ўнлаб ғоявий-бадий пухта асарлари блан уруш даври ўзбек поэзиясининг жанговорлик ролини кучайтиришга хизмат қилди, ўзи ҳам шоира сифатида ижодий камолатга эришди. У, бу даврга келиб социалистик реализм методини асосли ўзлаштириб, етук шоирага айланди. Унинг поэтик овози уруш фронтларида — жангчилар орасида, пахта далаларида, фабрика-заводларда жаранглаб эшитила бошлади.

ЗУЛФИЯНИНГ УРУШДАН СЎНГГИ ДАВРДАГИ ИЖОДИ

Улуғ Ватан уруши совет халқининг ғалабаси блан тугади. Уруш Совет социалистик давлат тузумининг бошқа ҳарқандай тузумдан кўра ниҳоят даражада афзаллигини кўрсатди. Коммунистик партия раҳбарлигида ўз тупроғини душмандак озод этган совет халқи урушдан сўнгги даврда уруш оқибатларини тугатиш, халқ хўжалигини ва маданиятни янада ривожлантириш, социализмдан аста-секин коммунизмга ўтишга киришди.

Коммунизм жамияти қуриш йўлида фидокорона меҳнат қилиш, ижод этиш, янги-янги муҳим проблемаларни илғари суриш, халқ хўжалиғи ва маданиятининг ҳарбир соҳасида ихтиро'чилик намуналарини кўрсатиш—совет кишиларининг урушдан сўнгги даврда энг асосий вазифаларига айланди. Бу ватанпарварлик ташаббуси натижасида урушдан сўнгги бешйилликлар мобайнида мамлакатимизнинг қиёфаси ўзгариб бормоқда. Ватанимизда коммунизм иншоотлари қад кўтара бошлади.

Ўртоқ Маленков XIX партия с'ездида айтганидек: „Совет Иттифоқи урушни тарихий ғалабалар блан тамомлаб, ўз хўжалик тараққиётининг янги, тинч даврига қадам қўйди. Совет давлати уруш орқасида

вайрон булган хўжаликни ташқаридан ёрдам олмай, ўз кучлари ва маблағлари блан қисқа вақт ичида тиклаб олди ва хўжалик соҳасида урушдан аввалги даражадан ҳам ўзиб кетиб, бу хўжаликни яна ривожлантирди¹.

Бу даврда СССР нинг халқаро обрўси янада ошди. Совет Иттифоқи—тинчлик, демократия ва социализм лагерининг улуғ таянчи, байроқдори бўлиб қолди, прогрессив кишиликнинг унга бўлган ҳурмати, умиди янада мустаҳкамланди.

Совет халқининг ўз хўжалигини тиклаш ва ривожлантириш, бутун дунёда тинчликни мустаҳкамлаш учун олиб бораётган ана шу курашларини бадиий равишда кўрсатиб бериш—урушдан сўнгги совет адабиётининг асосий вазифасига айланди. Бу шарафли вазифани бажаришда партиямиз Марказий Комитетининг идеология масалалари юзасидан чиқарган муҳим тарихий қарорлари, ўртоқ Ждановнинг „Звезда“ ва „Ленинград“ журналлари тўғрисида қилган доклади аниқ йўл кўрсатиб берди. Бу қарорлардан сўнг совет сан'ати ва адабиётимизда содир бўлган жиддий хато ва камчиликлар—идеясизлик, маслак-сизлик, формализм ва четэл сан'ати ҳамда адабиёти олдида тиз чўкиш каби хатоликлар тугатилди, бадиий асарларнинг ғоявий-бадиий даражаси яхшила-наборди.

Зулфиянинг урушдан сўнгги дастлабки йиллардаги ижодига совет сан'аткорига ёт бўлган, маслак-сиз бирнеча ше'рлар оралаб қолди. Бу ше'рларда абст-

¹ Г. Маленков, ВКП(б) Марказий Комитетининг иши тўғрисида Партия XIX с'ездига ҳисобот доклади, Ўздавиашр, 1952, бет 44—45.

ракт, ноаниқ фикрлар илгари сурилади. Масалан, у 1946 йилнинг бошида ёзган „Хаёллар“ ше‘рида уни аллақандай хаёллар етаклаб юргани, шу хаёллар унга гоҳ қувонч, гоҳ ғам-алам келтириши тўғрисида пессимистик мулоҳазалар юритади. Ҳатто, шу „сиҳргар, ғаддор хаёллар“ шоирани ўзига мафтун этади, қандайдир „чўл чечагин“ тутқизади — илҳом беради, „салқин кеча камол топдирган қирғоқ“ эса шоирадан ше‘р талаб этади ва шу кабилар.

Аммо, тез вақт ичида шоира Партия Марказий Комитетининг сан‘ат ва адабиёт ҳақидаги қарорларидан тўғри хулоса чиқариб, урушдан сўнгги қурилиш йилларининг моҳиятини, улуғворлигини куйлаётган совет адабиётининг катта йулига чиқиб олабошлади. Социалистик реализм методи талаблари асосида актуал темаларда ше‘рлар, очерклар ва публицистик мақолалар ёзабошлади.

Совет адабиётида, шунингдек, унинг таркибий қисми бўлган ўзбек совет адабиётида СССР халқларининг урушдан сўнгги кураши ва интилишларини акс этдириб берган талай бадий асарлар юзага келди. С. Бабаевскийнинг „Олтин юлдуз кавалери“, Павленконинг „Бахт“, Николаеванинг „Ўрим“, Поповнинг „Пўлат ва шлак“, Ойбекнинг „Олтин водидан шабадалар“ каби романлари, А. Қаҳҳорнинг „Янги ерда“ („Шоҳи сўзана“), Ш. Рашидовнинг „Ғолиблар“ каби асарлари, Н. Тихонов, К. Симонов, Исаковский, Ғафур Ғулум, М. Турсунзода каби шоирларнинг совет халқининг ижодий меҳнати ҳамда тинчлик учун курашига бағишланган поэтик асарлари ана шундай характердаги асарлардир.

Шоира Зулфия ўз ижодидаги хатони тузатиб актуал темаларда шеърлар ёзди, жамоат ишларида актив иштирок этабошлади. У, урушдан сўнг ташкил этилган „Ўзбекистон хотин-қизлари“ журналида аввал секретарь, кейин редактор бўлиб ишлайбошлади.

Зулфиянинг „Литературная газета“ саҳифаларида, республика матбуотида ёзган мақолалари катта аҳамиятга эгадир. У, „Паранжили хотин блан учрашув“, „Дугоналар блан суҳбат“ каби публицистик мақолаларида, „Ҳали паранжасини ташламаган қизга“ каби шеърларида айрим ўзбек хотин-қизларининг коммунизм қурилиши ишларидан четда қолаётганликларига қарши чиқади, уларни совет тузуми яратиб берган озодликдан, кенг имкониятлардан тўла фойдаланишга чақиради.

Зулфия „Дугоналар блан суҳбат“ мақоласнда ўз дугоналарига—олий ўқув юртларини, ҳатто аспирантурани тамомлаган ва турли ихтисосга эга бўлган, аммо „оилавий аҳволи“, „бола тарбияси“ деган баҳоналар блан ҳечқаерда ишламаётган, халқнинг коммунизм учун курашдаги умумий ишидан четда қолаётган мутахассис, билимли хотин-қизларга мурожаат қилди.

Шоира ана шундай хотин-қизлардан бирига мурожаат қилиб, бундай дейди: „ . . . Сиз, мен болалик бўлиб қолдим, ишлаш учун ҳеч имконият йўқ, дейсиз. Сиз, ўз ҳаётимни болаларимнинг тарбиясига бағишладим, дейсиз, аммо ҳақиқатда эса, Сиз ўзининг тор оилавий доирангизга, уй ташвишлари доирасига ўралашиб қолгансиз. Тўғри, биз—онамиз, ўз болаларимизни тарбиялаш—бизнинг фахрли бурчимиз. Биз уларни меҳнатсевар, мустақкам иродали,

ва она-Ватанга содиқ фарзандлар қилиб тарбиялашимиз керак. Биз оналар истаймизки, ҳарбиримизнинг фарзандимиз коммунизм қуручиларнинг биринчи қаторларида бўлсинлар. Шунинг учун ҳам биз ўз ҳаётимиз, ўз халқимиз, ўз ҳатти-ҳаракатимиз ва ўз меҳнатимиз блан фарзандларимизга намуна бўлишимиз керак. Сиз боланинг қалбига бир назар солинг. Бола ўз онасининг —инженер ёки актриса, бинокор ё педагог эканлиги блан фахрланади. . .

Аммо Сиз уй бекаси бўлиб қолишни афзал кўрдингиз. . .

Шу кунга қадар Сиз ўзингизнинг меҳнат қилишдек буюк ҳуқуқингиздан фойдаланмаётирсиз. Мен ана шунинг учун ачинаман¹.

Бу ерда гап озод хотин-қизларни коммунизм қуриш ишига актив иштирок этдириш устида бормоқда. Совет хотин-қизлари меҳнатда, қуручиликда, ижодчиликда ҳам эркаклар блан тенгликлари блан бахтиёрдирлар.

Шоира бутун ижоди даврида хотин-қизлар бахти, озодлиги ҳақида ёзган шеър ва мақолаларида улар меҳнат қилиш, умумхалқ курашига актив иштирок қилиш блангина бахтли, озод ва тенг бўлаолдилар, деган ленинча-сталинча ғояни куйлаб келмоқда. Унинг юқоридаги мақолалари ҳам ана шу актуал масалаларни яна қайтадан кўтарди. Шунинг учун ҳам „Литературная газета“ да ва „Шарқ юлдузи“, „Звезда Востока“ журналлари саҳифаларида „Дугоналар блан суҳбат“ мақоласига „Суҳбат давом этади“ рубрикаси блан меҳнаткаш хотин-қизларнинг жавоб

¹ „Литературная газета“, 1952 й., 6 май сонидан.

мақолалари ёзилиши бу масаланинг муҳим сиёсий аҳамиятга эга эканини кўрсатади. Дарҳақиқат, социализмдан коммунизмга ўтиш даврида кишилар онгидаги эскилик қолдиқларини тамоман тугатиш, жамият а'золарининг маданий-илмий даражаларини юксак даражага кўтариш талаб этилади. Чунки: „Жамиятнинг маданий юксалишини шундай даражага етказиш зарурки, бунинг натижасида жамиятнинг барча а'золарининг жисмоний ва ақлий қобилияти ҳартомонлама ривожланган бўлсин, бунинг натижасида жамият а'золари ижтимоий тараққиётнинг актив ходимлари бўлиш учун кифоя қиладиган даражада ма'лумот олиш имкониятига эга бўлсинлар. . .“¹

Ўзбек хотин-қизлари орасидаги эски, бой-феодал қолдиқларини тугатиш, уларни „ижтимоий тараққиётнинг актив ходимлари“ қилиб етиштириш—ҳозирги куннинг энг муҳим сиёсий-маданий вазифаларидан биридир. Ана шунинг учун қам шоира Зулфиянинг публицистикаси минглаб кишиларнинг диққатини ўзига тортди. Зулфия ўзининг эскиликка қарши кураш темасидаги бундай мақола ва шеърларида хотин-қизлар ўртасида сиёсий-тарбиявий, оммавий-маданий ишни кучайтириш ҳақидаги партия ва халқ талабни ўз вақтида кўтариб чиқди. Бу эса шоира асарларининг актуаллигини янада оширди.

Зулфия совет хотин-қизларининг озодлиги, бахти, фаровон ҳаёти ва меҳнати каби темаларни кўпинча икки хил воқи'ликни бир-бирига қарши қўйиш орқали ифода этди. Аёллар бахти нимадан иборат экан-

¹ И. Сталин, „СССР да социализмнинг иқтисодий проблемалари“, Ўздавнашр, 1952 бет 76.

лигини кўрсатиш учун уларнинг икки даврдаги — ўтмишнинг қуллик, жаҳолатдан иборат қоронгу кунлардаги оғир турмуши ва социалистик жамиятдаги ёруғ, озод, маданий ҳаётларидан характерли картиналарни чизиб бериш приёmidан фойдаланди. Яна шуни айтиш керакки, у аёллар бахтини куйларэкан, уни умумий, абстракт иборалар, усти ялтироқ, тумтарақли, аммо қуруқ мадҳиялар блан эмас, балки меҳнат қилмоқ, ижод этмоқ, улугвор идея йўлида курашмоқдан иборат эканлигини кўрсатишга интилади.

Шоира „Дўстимга“ ше‘рида тутқунлик, ҳуқуқсизлик аламлари гирдобида оғир турмуш жафоларини тортган ўзбек хотин-қизларининг кўрган кунларини юлдузсиз тунга, Улуғ Октябрь революциясидан сўнгги озод, эркин, бахтиёр ҳаётини эса қуёшнинг ярқираб туришига ўхшатиш блан совет хотин-қизларининг бахтини улуглайди. Ўзбек аёлининг ўтмиш кунлари тасвири блан бугунги—социалистик ҳаётини чагиштириб кўрсатиш совет хотин-қизлари бахтиёр ҳаётининг мазмуни ва моҳиятини ёрқинроқ очишга хизмат қилади. Гарчи қарши қўйиш приёми ўзбек совет поэзиясида янгилик бўлмасада, бу ше‘рда янада яққолроқ кўринади.

. . . Фақат сен кўрган тун юлдузсиз эди,
Қуёш чиқди, ботди сендан узоқда;
Ҳатто қалбингдаги тугма ўтинг ҳам,
Сўнди қора турмуш солган тузоқда. . .
Инсонсан, инсондай кун кечир,—деди,—
Бошингдан кўтариб қопқора тунни.
Қамашган кўзинг-ла кўрдинг бир умр
Сени инсонликка қўшган қонунни¹.

¹ Зулфия, „Мен тонгни куйлайман“ тўплами 1950, бет 6.

Зулфия совет воқи'лигини ва илғор хотин-қизлар образларини куйлаш блан бирга, ана шу янги ҳаёт йулига ғов бўлаётган эскилик сарқитларини, ҳамон қолоқ тушунчалардан қутулаолмаган хотин-қизларни ҳам кўрсатишни унутмайди. У, 3)-нчи йилларда ёзган ше'рларида эски турмушнинг қолоқликларига қарши қандай шиддатли ҳужум қилган бўлса, уруш ва урушдан сўнгги ёзган асарларида ҳам буни давом этдиради. Масалан, „Ҳали паранжисини ташламаган қизга“ деган воқиабанд ше'рида эски, диний урф-одат сиртмоғида, паранжида қолган узбек қизига шундай мурожаат қилади.

Нурдан оппоқ йўл ўртасида
Кутмаганда учратдим сени,
Очиқ, бахтли қизлар сафида
Бу юршнинг ранжитди мени.

—О—

Узоқ ўтмиш бўлиб кўриндинг,
Савол блан келдим қошинга,
Мен ташлаган паранжини сен
Нечун олиб солдинг бошинга. . .

Ҳамон паранжида қолиб келаётган, онги ва маданӣ даражаси тубан қизга нисбатан қилинган бу хитобда ҳам ачиниш, ҳам чақириқ бор, паранжида „узоқ ўтмиш“ қолдиғи бўлиб кўринган ва бахтиёр хотин-қизларни ранжитган бу қиз нима учун ҳозиргача эскилик қолдигидан қутилаолмайди? Нима учун умум-халқ ишидан четда қолади? Бу аҳволдан шоира газабга келади ва эскича, хурофий-динӣ урф-одатларни савалайди:

Сенинг эркинг, ҳақнинг ўғирлаб,
Ироданга зан-қир солган ким?

Эрк макони бўлган ўлкада
Нечун қолдинг тутқунликда жим?

Шоира ўзбек хотин-қизларидан етишиб чиққан дав-
лаг ва жамоат арбоби, инженер, олима, илгор пахтакор
ва қаҳрамонларни намуна қилиб кўрсатиш блан бу
тутқун қизни ҳам улар қаторига чақиради.

Жоним, ўтмиш чодирин иргит,
Тонгдай яшиа эркинларга хос.
Танҳоликни, азизим, тарк эт,
Хур дўстларинг блан қадам бос!

Зулфия коммунизм қуриш ишига актив иштирок
этаётган илгор ўзбек хотин-қизларининг лирик об-
разларини яратишга, қуручи, ижод этучи, дунёда
мустақкам тинчлик учун курашучи совет кишининг
ҳаётини кўрсатишга жиддий аҳамият беради, Совет
Иттифоқи халқларининг партиямиз раҳбарлигида
коммунизм қуриш учун курашини куйлайди.

Бу тема унинг пахта далаларида фидокорона меҳ-
нат қилаётган колхозчи хотин-қизлар („Далада бир
кун“, „Икки ўртоқ“, „Она“, „Барча сафарбар“), тинч-
лик ва ватан фаровонлиги учун ҳар соҳада ижо-
дий меҳнат қилаётган совет кишилари („Биз тонгни
севган-чун“, „Саодатнинг америкали хонимга жаво-
би“) образларида очиб берилади.

„Далада бир кун“, „Икки ўртоқ“ шеърларида пах-
такор колхозчиларнинг фидокорона меҳнати про-
цессада улар ички дунёси, орзу-умидлари, умуман,
совет қишлоғи кишинларининг юксак маънавий фази-
латлари яхши ифодалаб берилди. Колхоз раиси Тур-

1. „Қизил Ўзбекистон“, 27 апрель, 1950 йил.

суной, кекса колхозчи—аравакаш Али ота, илғор теримчи қизлардан Мурубат, Зухра ва Марҳаболар бир мақсад, бир олижаноб тилак блан астойдил меҳнат қиладилар, Ватан учун кўпроқ пахта етказиб бериш, унинг фаровонлигини ошириш истаги блан яшайдилар.

Ше'рда ўзбек пахтакор колхозчиларининг меҳнатга онгли муносабатда бўлиши акс этади.

Шу оқ-оппоқ олтинларнинг, шу тупроқнинг дилдан
Карвон қилиб, ортиб берар меҳнатсевер қўллари,
Биладнки, шу карвонлар оппоқ нурдай издан
Коммунизм боғларига кириб борар йўллари¹

Меҳнат—совет замонасида шон-шараф ишига, қаҳрамонлик ишига айлангани, совет кишиларининг ўзаро социалистик мусобақаси бу меҳнатнинг унумини янада оширгани „Икки ўртоқ“ ше'рида пахтакор қизларнинг коллектив меҳнатга муносабатлари воситасида очиб берилади. Ше'рда Гулшан ва Ойшахон каби пахтакор колхозчилар—Ватаннинг ҳарбир муваффақияти блан, қундалик ишдаги ҳарбир ютуқ блан фахрланадилар. Йигитларнинг Улуғ Ватан урушидан галаба блан қайтишлари ва коллектив меҳнатга ҳисса қўшаётганликлари, қизлар звеноси блан социалистик мусобақа ўйнаётганликлари ҳам уларни янги меҳнат зафарларига илҳомлантирди. Бу ше'рда шоира кишиларнинг ишқ-муҳаббатга, меҳнатга янгича муносабатларини реалистик бўёқларда, ҳаққоний чнзиб кўрсатди. Коллектив меҳнатга онгли

¹. Зулфи я. „Мен тонгин кўйлайман“, Ше'рлар. „Қизил Ўзбекистон“ ва „Правда Востока“ бирлашган нашриёти, бет 13.

муносабатда бўлиш Ойшанинг фронтдан қайтган йигитлар эвеносига қарашида, уларнинг ютуқлари билан фахрланишида ҳам акс этади:

— Майли, ўзсини. Улар ҳам
Ўзимизнинг юзимиз,
| нинг колхоз шундор деб
Гердаямиз ўзимиз.

„Мусобақанинг энг яхши томони шуки, у одамларнинг меҳнатга қарашларини бутунлай ўзгартади, чунки мусобақа, ўтмишда хўрлик ва оғир юк деб ҳисобланган меҳнатни шараф ишига, шуҳрат ишига, мардлик ва қаҳрамонлик ишига айлантиради“¹. Колхоз далаларида меҳнатга ўзининг „жонажон иши, муқаддас бурчи деб қарашга одатланган совет кишилари ҳарқандай қийинчиликларни, табиат тўсқинликларини енгишга ҳаракат қиладилар, барча имкониятларни сафарбор этадилар, совет техникаси етказиб берган машиналардан моҳирлик билан фойдаланадилар, меҳнат фронтидаги ғалаба ҳам кураш билан қўлга киритилиши мумкинлигини яхши биладилар.

Билак қудратини, юрак ўтини
Курашга бермасак, келурми зафар!
Ватан бизга берган фазилат, кўрkning
Барини теримга қилиб сафарбар.
Бўй тенги гўзамиз ораларига
Саҳар ёйиламиз мисоли юлдуз. . .
Гарчанд, гектар-гектар кенг майдонларни
Терим машиналар кезади тинмай,
Гарчанд машҳур, номдор там-там чеварлар
Рекордлар қўяди чегара билмай,
Ҳамон саҳий ерда беҳисоб пахта. . .²

¹. И. С т а л и н, Асарлар, т. 12. Ўздавнашр, 1950 йил, 350 бет.

². „Барча сафарбар“ шеъри. „Қизил Ўзбекистон“, 1951 йил, 28 октябрь.

Зулфия колхоз қишлоғи ҳаёти ва меҳнатни куйловчи ше'рларида ўзбек хотин-қизларининг пахта далаларида, сабзавотчилик ва чорвачилик, ишида катта куч сифатида хизмат қилаётганликларига алоҳида э'тибор қилади. „Зоотехник Ойжамол“ ше'ри колхоз қишлоғида пайдо бўлган бу янги кишилар—совет интеллигенцияси ҳаётини кўрсатишга бағишланган. Ше'рда чорва молларини кўпайтириш соҳасида ишлаётган ўзбек қизи—совет қишлоғи интеллигенти Ойжамол образида кўринади. Ше'рда ўқимишли зоотехник қиз меҳнатини куйлаш билан ўзбек қишлоғининг совет давридаги маданий қиёфаси бир мунча акс этдирилади, фан ва практиканинг бирлиги совет фани ютуқлари чорвачилик соҳасида ҳам амалга оширилаётгани куйланади.

Бу—Ойжамол, бир чўпон қиз.
Ўқиб қайди шаҳардан шў қиш.
Зоотехник „Гигант“ колхозининг
Фермасида олиб борар иш. . .

Қиз сўзлайди, она қўйларга
Мумкин эмас узоққа юриши!
Кундан-кунга юкларни огир,
Боқув даркор, даркор парвариш.

Зоотехник қизнинг маслаҳатлари колхоз чўпонлари томонидан яхши қабул қилинади. Унинг обрўси, роли ортаборади.

Зулфиянинг юқорида тилга олиб ўтилган ше'рларида совет кишиларининг урушдан сўнгги ижодий меҳнатлари ўз поэтик аксини топади. Урушдан олдинги биринчи бешйилликда эндигина колхозга кир-

ган колхозчи қизнинг („Колхоз қизи“) лирик образи ўсиб, Гулшан ва Ойша („Икки ўртоқ“ ше’ри), колхоз раиси Турсуной („Далада бир кун“, „Она“) даражасига кўтарилади. Шоира ижодининг илк даврида яратилган „Колхоз қизи“ ше’рида колхозчи қиз образи етуқ равншда бўртиб кўринмаса, меҳнат қилаётгани билинмаса, уруш ва урушдан сўнгги даврларда поэтик ижодида бу камчилик аста-секин йўқолабаради. Натижада шоира ижодида меҳнатсевар, онгли, юксак маданий савияга эга бўлган колхоз қишлоғи кишилари—Турсунойлар, Гулшанлар, Ойшахонлар ва Ойжамолларнинг лирик образлари яратилади. Бу эса, шоира ижодининг эволюциясини, социалистик реализм методини эгаллайбориши даражасини кўрсатади.

Зулфия бадий маҳоратни ошириш устида тинмай ишлади. У асар қаҳрамонининг меҳнати, ҳатти-ҳаракатини теварак муҳитдан узиб қўймасликка интилди. Кўпинча уларни табиат манзараларининг ҳолати, ўзгариши блан монанд қилиб берншга уринади. Шоира табиат гўзалликларини тасвирлаш орқали ҳаётни, гўзалликни севган совет кишисининг оптимистик руҳини ҳам очади. Соғлом фикрловчи, бахтиёр совет кишиси гўзалликдан, табиий манзаралардан завқланади. У тонгни севади („Биз тонгни севган учун“), шу тонгда шонли меҳнатга отланади („Икки ўртоқ“), ойдн кечада ўзининг соф, эркин ишқини севгилисига изҳор қилади („Муҳаббат тонги кулганда“), фақат ёз, баҳордангина эмас, балки ҳосил фасли, ўз меҳнатининг маҳсули бўлган тўкин куздан („Олтин куз“) ҳам завқланади. У фақат меҳнат қилибгина қолмай, шу меҳнатининг роҳатини кўради, СССР конститу-

цияси яратиб берган, қонун блан асосланган ҳуқуқларидан фойдаланиб, гўзал табиат қучоғида дам олади („Жануб оқшоми“).

Шоиранинг чаманзор пахта майдонларини куйловчи ше'рларида Ўзбекистоннинг бой табиий манзараси меҳнат процесси блан чамбарчас боғлиқ ҳолда тасвирланади. Умуман, Зулфия ижодида енгил, ёқимли лиризм кучли сезилади. Унинг ше'рларидаги лирик қаҳрамонлар табиат қўйнида ҳаракат қиладилар. Бу лирик қаҳрамонларнинг фикр-ҳислари, руҳий кечирмалари блан пейзаж бир-бирини тўлдиради. Масалан, „Она“ ше'рида онанинг ички руҳий кечирмалари гўзал пахтазор манзараси фониде берилади.

Ҳозир тонгдай гўзал, бахтиёр
Ултиради балаид сўрида.
Оқшом чўккан улкан пахтазор
Шу гўдакдай кўзи нурида.

ёки:

Ухлаб кетди дала ва гўдак
Она бедор салқин сўрида.
Орзуларин этар тарбият
Доҳи ёққан маш'ал нурида.¹

Автор эрта тушиб қолган қора совуқ та'сирини усталик блан жонлантириб тасвирлайди. Бу тасвирда лирик қаҳрамоннинг ташвиши, ҳаяжони, руҳий ҳолати ҳам бўртдириб берилади.

Кечягина шошқин кузнинг қақшатучи тиллари
Ялаб ўтиб қовжиратди гўзаларнинг баргини.²

¹. З у л ф и я. „Мен тонгини куйлайман“ тўплами, бет 11.

². Шу китоб, бет 12.

Бу мисра'ларда куз фаслининг аччиқ, қуруқ со-
вуқ кунлари ўқучига худди баданни сескантириб
юборгандек туйилади, кишини тўлқинлантиради, ҳо-
силани тезроқ йиғиб олишга отлантиради. Ше'рда
ана шу ҳиссиёт пайдо қилинганч, колхозчиларнинг
зўр ғайрат, қат'ий ирода блан ишлаётганликлари кўз
унгимизда гавдалантирилади:

Ўқтин-ўқтин чиққан булут, ҳам елларнинг чанглая
Далаларга олиб чиқди ёш-қарннинг бариши.¹

Ёзучи ҳаётни, табиат ҳодисаларини яхши билган-
ни, узлаштиргани туфайли муваффақиятли тасвирлаш
воситаларини топиб қўлайди. Шунингдек поэтик
образ яратишда, пейзаж чизишда ўзбек тилининг
бойликларидан фойдаланади. Зулфия сўз бойликлари
ни ўринли ишлатиб, янги ўхшатиш, метафора,
киноя, муболағалар яратади, халқ тилидаги мақоллар,
иборалар, қочирик, пичинглардан усталик блан фой-
даланади. Бу блан ше'рий тўртликларни, диалоглар-
ни эмоционал жиҳатдан кучайтиришга катта э'тибор
беради.

Зулфия айниқса хотин-қизларнинг ўзаро суҳбат-
лари орқали улар тилидаги индивидуалликни, таби-
атларидаги ўзларига хос хусусиятларини, характерини
маҳорат блан очиб беради. Келин-Ойша блан фрон-
товик йигитни севган Гулшан деган қиз орасидаги
диалогни тубандагича ишонарли, оҳангдор қилиб
тасвирлайди:

— Айтманг, чин гап турганда
Менга кўрган тушингиз.

¹. „Мен тоғни куйлайман“ тўплами, бет 12.

Ишқ денг, уни кўрганда
Оғиб кетар ҳушингиз.

—Ҳуш ўлсин дарров оғса!
Жилла ҳам ундай эмас. . .¹

Бу мисра'лардан Ойшанинг шарт-шарт гапиручи, аммо ўз дўстига меҳрибон, унинг соф севгисига хайрихоҳ, очиқ кўнгилли аёл эканлиги англашилади. „Ҳуш ўлсин дарров оғса“ деб тортиниброқ жавоб қайтарган Гулшанинг сўзларидан қизларга хос уя-линқираш, севгисига иқрор бўлиш, Ойшанинг ҳаққоний сўзларига тан бериш, фронтовик Комилжонга мойиллик ҳислари усталик блан берилган. Демак, бу сатрларда „Инсон табиатининг ички моҳиятини ташкил этучи образсиз ва шаклсиз туйғуни ифода этиш учун“ (В. Г. Белинский) образли ифодалар қўллаш, картиналар яратиш, киши ҳис-туйғусини очиш кўзга ташланади. Бунда, шубҳасиз, „Сўзнинг энг активлиги, энг катта та'сир кучи“², тил бойлиги ҳал қилучи роль ўйнайди.

Зулфия бошқа асарларида ҳам ўзбек тилининг бойликларидан, унинг сўз фондидан имкон борича кўпроқ фойдаланишга ҳаракат қилади. „Ташқарида ғарчиллар январь“. „Январь аёзи. . .“, „Сени қутлаб. . . дерзангга чекиб кетди нафис гулини“, „Бизнинг болалигимиз қудуқ эди, чуқур“ („Сенинг тонгинг“ ше'ри) „Ёйилди тонгдай завқли қаҳ-қаҳа, йўлбарс терисидай жилвага кириб ётарди аслига қайтган воҳа“ („Чоржўй — Қўнғирот“ ше'ри);“ . . .толдиручи ва аччиғ ҳижрон тамом ёнди зафар алан-

1. Зулфия, „Ҳулкар“ тўплами, бет 42.

2. М. Горький, О литературе. М. 1937. стр. 129.

гасида, неча йиллар кутган муҳтарам висол ярқирар-Тошкентнинг бўсағасида", „Қош ўртасин ёпди марварид реза" („Ғолиблар қайтганда" ше'ри); „Секин чўкди тоза, салқин тун. . .", „чорбоғ. . . секин ухлар тун кўрасида. . . сув оқади аллалаб тунни", „кўзларимда эриб кетди тун, ёйилмоқда жувон кун. . ." („Тун" ше'ри) каби образли иборалар, бадий тасвирлаш воситалари Зулфия лирикасида тез-тез учрайди.

„Лирик поэзия, — дейди Белинский, — инсон табиятининг ички моҳиятини ташкил этучи образсиз ва шаклсиз туйғуни ифода этиш учун образ ва картиналар қўллайди"¹ Бу мисра'ларни ўқиганда киши юрагини шодлантиручи, ҳаёжонлантиручи ёки қарама-қарши ҳолатга солучи, умуман эмоция қўзғатучи ҳис-туйғу ҳосил бўлади.

Зулфиянинг бу даврдаги ижодида Совет Иттифоқи халқларининг бузилмас дўстлигини ақс этдиручи ше'рлари катта аҳамиятга эгадир. Бу дўстлик асосида совет ватанпарварлиги ётади. „Совет ватанпарварлиги, -- дейди ўртоқ Сталин, — мамлакатимиздаги миллат ва халқларни бир-бирдан ажратмайди, балки, аксинча уларнинг барчасини бир қардош оила қилиб бирлаштиради. Совет Иттифоқи халқларининг бузилмас ва тобора мустақамланаётган дўстлигининг асоси шунда"².

¹ В. Г. Белинский, „Мақолалар," Ўздавнашр, Тошкент, 1948, бет 32.

² И. В. Сталин, Совет Иттифоқининг Улуг Ватан уруши туғрисида, Ўздавнашр, 1951, бет 324.

Зулфия „Юртимни куйлайман“ асарида совет кишиларининг юксак ватанпарварлигини — совет юртига чексиз муҳаббатини шундай нфола этади:

Севимли Ватаним! Эй ҳаёт қадар
Азиз, совет юрти аталган юртим.
Қачон мен дилимга солмайин назар,
Фақат сенинг буюк ишқингни кўрдим¹.

Автор совет ватанпарлиги ва халқлар дўстлигини куйлар экан, қардош совет оиласининг оға-а'зоси, улуғ рус халқининг мамлакатимизни ривожлантиришдаги катта ролини, бошқа халқларнинг меҳнаткашларига бениҳоят зўр ёрдамни алоҳида қайд қилиб ўтади, бошқа миллатлар номидан улуғ рус халқига чуқур миннатдорчилик билдиради. Шоира². . . ақли роса, заковатли, матонатли ва сабрли² улуғ рус халқи ҳақида сўзлар экан, унинг улуғлигини азим дар'ёга ўхшатади.

Нурингдан ёриган ирмоқдай гўё,
Элим-ла интилдим қушигим жўшиб,
Рус халқи аталган азим бир дар'ё
Олди ирмоқларни мавжига қўшиб.

Зулфия ше'рларида ватанпарварлик ва дўстлик темалари бахт, меҳнат, муҳаббат тароналари блан бир бутунликда берилади, бунинг манбаи — социалистик тузум эканлиги та'кидланади. Шоира СССР халқларининг дўстлигини бирлаштиручи марказ — шонли Москвани, ғалабалар илҳомчиси Коммунистик партияни улуғлайди.

¹. Зулфия, „Мен тонгин куйлайман“ тўплами, бет 3.

². И. В. Сталин, Совет Иттифоқининг Улуғ Ватан уруши тўғрисида, Уздавнашр, 1951, бет 393.

Зулфиянинг „Сталинобод хотиралари“ циклига киручи „Яқинлик“, „Перронда“ ше’рларида совет кишиларининг ватанпарварлиги, дўстлиги жўшқин сатрларда ифодаланди. Бу асарларда қардош Тожикистон Совет Социалистик республикасининг совет ҳокимияти йилларида ҳамма соҳада эришган ютуқлари дўстона, самимий, завқ-шавқ блан тасвирланди. „Яқинлик“ ше’рида Сталинобод шаҳри (собиқ Душанба қишлоғи), Вахш ва Помир районларининг қиёфасини тасвирлаш блан қардош тожик халқининг бахтиёрлиги, фаровон ҳаёти ва социалистик қурилишда қўлга киритилган зўр муваффақиятлари образли қилиб кўрсатилади.

Мухташам бинолар, гўзал, басавлат,
Кўчалар нур каби покиза, адл
Йўللарга соябон дарахтларингда
Ухларкан олтин куэ — атлас бир фасл...

Бахтлар водиси деб аталган Вахшда
Миллионлар колхозчи — кечаги деҳқон.
Бепоен ерларинг Фарғона каби
Миср пахтасига бўлипти макон.

Қардош тожик халқининг бахт-саодати, ғалабалари Совет Иттифоқининг бошқа халқларини ҳам хурсанд қилади. Шунинг учун ҳам бошқа қардош халқлар:

Орзу-армонларимиз бирдир, дилнимиз,
Кремль нурига этилган пайванд¹.—

деб ўз самимий дўстикларини изҳор киладилар.

Шоира бундай ше’рларида ватанпарвар совет кишисининг ихтирос ва ҳаяжонини, шодлигини ва қайғусини беришда зўр маҳорат кўрсатади. Бу жиҳатдан унинг „Ғолиблар қайтганда“ ше’ри характерли-

¹ „Шарқ юлдузи“, 1948, №3.

дир. Ше' рда совет кишиларининг олижаноб фазилатлари, юксак маданий савияси, янги замон одамининг характери, узаро муносабатлардаги самимият яхши тасвирланади. Ше'рда эри Улуғ Ватан уруши frontiда қаҳрамонларча ҳалок бўлган совет аёлининг ғалаба кунндаги шахсий изтиробни ва умумхалқ тантанаси туфайли пайдо бўлган севинчи орасидаги руҳий зиддият орқали совет кишисининг иродаси, юксак инсоний хислати акс этдирилди. Оилавий бахтсизликка учраган совет аёлининг юрагидаги ватанпарварлик, халқпарварлик ҳисси умидсизлик ҳолатини енгиб чиқади, шахсий хафалик ўрнини оптимистик кайфият эгаллайди, чунки:

Бу кун қайтиб келар элининг маралари,
Элининг келажакни сақлаб қолганлар.

Шунинг учун ҳам „йўқ, бўлмас, бормайман“ деган хотин: „Чиқмасам бўлмайди, бутун элда тўй, букуни гуноҳ бу уйда қолиш“ деган тўғри фикрга келади.

Шоира лирик қаҳрамонни тўсатдан шу хулосага келтирмайди. Унинг ҳиссиётидаги қарама-қарши ҳолатни, изтиробни севган ёрини эслаб ўкиниши ва йиғи сини жуда табиий қилиб беради. Инсоннинг мураккаб ички дун'ёси, сезгиларидаги бир лаҳзалик таассурот билан доимий ҳукмрон бўладиган мустақам характери равшан очилади.

Зулфия урушга қарши курашда ўз воситалари билан қатнашаётган совет поэзияси хазинасига ҳисса қўшиш, партиямиз ва Совет давлатининг бу соҳада изчиллик билан олиб бораётган тинчликсевар сиёсатини поэтик образда пропаганда қилиш учун зўр бериб ҳаракат қилмоқда.

Зулфиянинг „Саодатнинг америкали хонимга жавоби“, „Тинчлик вахтасида“ ва „Салом сизга, эрқарвар эллар“ каби шеърларида совет халқининг тинчлик учун кураш идеяси яққол берилган.

„Саодатнинг америкали хонимга жавоби“ шеърда уруш оловини ёқучи лагерьнинг маркази — Америка Қўшма Штатлари империалистларининг реакцияси идеологияси фош этилади, уруш, талаш, босқинчилик манфаатлари учун қулларча хизмат қилаётган буржуазия фан аҳлларининг сотқинлиги, даст маънавий қиёфаси „америкали олима хоним“ образида кўрсатиб берилади. Бу „олима“нинг дунёқараши, очкўзлиги, инсониятга бахтсизлик келтириш учун ҳеч нарсадан қайтмаслиги ҳозирги замон буржуазияси ва унинг интеллигенцияси учун характерли хусусиятдир. Шоира бу салбий, типик образ орқали ҳозирги „америкача ҳаёт“нинг сирларини, маданий даражаси тубанлашиб, разиллашиб бораётган буржуа интеллигенциясининг башарасини кўрсатиб бера олган. Бу, даставвал, империалистик давлатларда ҳамма нарса, шу жумладан, илм олиш ҳам доллар ҳукмронлигига бўйсундирилганлигини тасвирлаш орқали очилади:

Сиз геологсиз, сизнинг унвоини
Отангизнинг беҳад бойлиги берган.
Эрингиз доллари хазинада тахт,
Саройингиз кўкка кўкрагин керган.

Америка империалистлари, Уолл-стрит хўжайинлари бойликка яна бойлик қўшиш учун ҳарқандай фрибгарликдан қайтмайдилар, ҳамма меҳнаткашларни талаш, бошқа халқларнинг ерларини босиб олиш

йўли блан максимум фойда тўплайдилар. Бу хусусият ўзини „олима“ ҳисоблаган аёл учун ҳам характерли. Бу „олима хоним“ ҳам уруш. . . бойлик. . . доллар ҳақидагина ўйлайди, бошқа мамлаткатларга, ларнинг халқларига душманлик блан қарайди. Совет олимаси, ўзбек қизи Саодат „америкали хоним“ мактубида яширинган қора ниятларни фоти қилиб ташлайди, тинчлик лагерининг курашчиси, юксак тушинчали, ҳуш“ ёр совет хотин-қизларининг вакили сифатида империалистик лагерь вакилининг ёвуз ниятларига каттиқ зарба беради:

Ёзибсиз бойликлар. . . Уруш ва яна
Ўзингиз ва менинг унвопим ҳақида . . .

Менинг хазинамнинг бойлигини санаб
Букун Америка уйқудан маҳрум.

Ҳасад-ла сиз тинмай санайсиз, леккин
Ҳисобига етмай куясиз догда. . .

Бу сатрларда СССР га, халқ демократияси мамлакатларига ёвуз ният блан қаровчи, уруш очиш йўли блан бу бахтиёр мамлакатларнинг бойликларини талашга қасд қилувчи америка-инглиз империалистларининг қора юракларидаги асл мақсадлари кучли сатира қуроли блан очиб берилмоқда.

Асарда „америкали хоним“ нинг ички дунёси, юраги ҳам пуч эканлиги зўр бадий маҳорат блан кўрсатилади; бундай кишилар инсониятнинг душманлари эканлиги „олима“ нинг фарзандни ёқтирмаслиги блан ҳам ишонарли қилиб, реалистик ифодаланган.

Инсоний қиёфасини йўқотган буржуазия синфи оиласидаги тушқунлик, разолат, бузғунлик „америкали хоним“ нинг мактубига жавоб орқали очиб берилади:

Фарзандни вужудан ёмон кўрасыз,
Қаритади дейсиз тугиш аёлли.
Сиздаги билимни берган долларнинг
Жаранги банд этган бутун хаёлли.

Ше'рда бундай тубанликка тушган, уруш олови ёқиш учун бутун воситаларни ишга солаётган империалистик лагеръга тинчлик, демократия ва социализм учун курашаётган лагеръ қарши қўйилади. Бу лагерънинг кучи, қудрати ва иродаси коммунизм сари дидил қадам ташлаб бораётган, тинчликсевар совет халқларининг порлоқ йўли, фаровон ҳаёти, илғор маданияти ва фани мисолида гавдалантирилади. Ўтмишда энг қашшоқ, ҳуқуқсиз бўлган ўзбек чўпонининг қизи, совет тузуми туфайли геология минерология фанлари доктори бўлиб етишган Саодатхон образида Совет Иттифоқи халқларининг, шу жумладан, бахтиёр ўзбек халқининг фаровон, маданий ҳаёти тараннум этилади. Олима Саодат ўзининг дунёқараши, юксак маданияти билан „америкали хоним“ — қора юракли мешчанкадан жуда-жуда баланд туради. Саодатнинг энг биринчи мақсади — она-Ватан учун, халқ учун, Коммунистик партиянинг улғувор ишлари учун хизмат қилишидир. Саодат совет ватанпарвари сифатида фанни ҳам халқ хўжалиги учун тинч коммунистик қурилиш манфаатлари учун хизмат қилдиришни ўйлайди, бу билан фахрланади.

Тогларга биз берган ҳаёг изидан
Кирар коммунизм ёрқин чироги,
Мана менинг режам, ҳаёт харитам,
Менинг Ватанимнинг порлоқ иқболли.

1. „Ўзбекистон хотин-қизлари“ журнали №1, 1952.

Тинчлик учун курашучи лагерънинг буюк таянчи — Совет Иттифоқи халқларининг тинчликни ҳимоя қилиши тинч қурилиш ишлари блан шуғулланиши орқали ҳам куйланади.

Олга юрар — бутун бир халқ тинчлик вахтада,
Оламшумул қурилишлар режаси қўлда.
Чаманга ранг, инсонга бахт, саҳроларга сув,
Дилга янги орау берар бу карвон йўлда.

Зулфиянинг тинчлик темасидаги шеърларида тинчлик, демократия ва социализм лагерининг уруш оловини ёқучи империалистлар лагери устидан албатта ғалаба қозониши қатъий ишонч блан жаранглаб эшитилади.

Шоира ўз поэтик фаолиятида Совет давлатининг асосчиси гениал Ленин ишларининг улуғ давомчиси И. В. Сталиннинг образини яратиш учун ҳаракат қилади. Бунда у, рус ва ўзбек совет поэзиясидаги Ленин ва Сталин образини кўрсатиб беручи бадиий асарла дан ижодий равишда фойдаланди.

Зулфия Ҳамид Олимжон, Фафур Ғулом каби шоирлар ижодида эришилган ютуқлардан, айниқса, доҳиларимиз образини яратиш тажрибаларидан ўрганди. Шоира, „Сиз, башар қуёши“, „Мен коммунистман“ ва „Монумент ёнида“ асарларида И. В. Сталин образини яратиш мақсадини амалга оширди. Бу — доҳий ўлбошчиларнинг поэтик образини яратиш йўлидаги дастлабки уриниш бўлди.

Зулфия улуғ Сталинга бағишлаб ёзган шеърларида совет халқи Коммунистик партия ва И. В. Сталин раҳбарлигида социалистик қурилишда зўр ғалабалар-

га эришганлигини, эндиликда комил ишонч блан коммунизм сари бораётганлигини куйлади.

Зулфия И. В. Сталин вафотидан сунг яратган „Монумент ёнида“ ше’рида бу жудоликнинг совет кишилари қалбида қўзгатган кучли аламини, халқларнинг буюк инсонга бўлган чексиз садоқати, меҳр-муҳаббатини та’сирли қилиб бераолди. Ше’рда Ленин — Сталин идеялари мангу ҳаёт эканлиги — СССР халқлари Коммунистик партия атрофига янада маҳкамроқ жипслашажаги кўтаринки рух, зур пафос блан куйланди.

Буюк халқ отадан айрилиб қолди,
Ҳечким тиболмас кўздан ёшини.
Яна Сталининг метян бирлиги
Ҳамон зичроқ қўшиб эллар бошини
Бир-бирин суяди ғамли юраклар,
Ёшли кўзлар боқар яна сезгирроқ¹.

Ше’рда тасвирланган она ва чақалоқнинг йиғиси, онаннинг ўз фарзандини юпатиши, айни вақтда ўз изтироби, сғир ҳолати халқимизнинг улуғ доҳига бўлган севги ва садоқатини ифодалади. Бу ше’рда ҳам шоира хотин-қизлар юрагини, характерини чуқур ва та’сирли қилиб акс этдириб берди.

Шу равишча, Зулфиянинг тематик жиҳатдан хилма-хил бўлган ижоди пахтакорларнинг меҳнатини, жангчиларнинг қаҳрамонлигини, совет интеллигенциясининг фаолиятини, партиямизнинг ташкилотчилик ва раҳбарлик ролинч, халқимизнинг юксак ма’навий фазилатларини, республикамизнинг табиат ва чиройини чин юракдан, гражданлик пафоси блан

1. „Қизил Ўзбекистон“, 1953 йил, 8 март.

куйлади, Совет Ватанига ва меҳнат кишисига бўлган муҳаббатини, душманларга ва уруш оловини ёқучиларга қарши ғазаб ва нафрат тўйғуларини маҳорат билан ифодалайолди, ўзбек аёлларининг ма'навий қиёфасини бадий равишда кўрсатабилди.

Лекин шовранинг ҳамма асарларида ҳам илгари сурилган идея оригинал, муваффақиятли формада берилган, деб бўлмайди. Унинг ше'рларида потўғри фикрлар, муваффақиятсиз образлар учрайди. Масалан, „Саодатнинг америкали хонимга жавоби“ ва „Салом Сизга, эркпарвар эллар“ асарларида айрим хатоларга йўл қўйилади, ше'рларнинг идеявий-бадий қиммати-га жиддий путур етказилади. „Саодатнинг америкали хонимга жавоби“ ше'рида америкали геолог аёлнинг салбий образини қабартиб кўрсатиш учун уни атайин фаолиятсиз, пассив қилиб қўйилади. Имверналстик уруш оловини ёқучилар учун ўлиб-қутилиб хизмат этаётган сотқин буржуа олимлари ҳатти-ҳаракатининг агрессив моҳияти тўлиқ очилмайди, шоира бу масалада ҳақиқатдан узоқлашади.

„Салом Сизга, эркпарвар эллар“ ше'рида ҳам катта хатога йўл қўйилган. Авторнинг фикрича, дун'ёдаги прогрессив кучларнинг тинчлик ишини мустаҳкамлаш йўлидаги кураши, гўё, империализм системасини йўқ қилиш учун курашдек талқин этилади. Шоира тинчлик учун кураш идеясини тўғри ифодалаш учун зарур бўлган бадий воситаларни тополмайди. Зулфия ёзади:

Сулҳ байрогин тутган миллион-миллионлар,
Сизнинг ўша атом бомбангиз билан

Итқитиб ташлайди жаҳондан мангу—
Сўлҳпарвар халқларнинг одил ҳукми шу.

Ваҳоланки: „Тинчлик учун қилинаётган ҳозирги ҳаракатнинг мақсади халқ оммасини тинчликни сақлаш учун, янги жаҳон урушининг олдини олиш учун курашга кўтаришдир. Демак, бу ҳаракат ўз олдига капитализмни ағдариб ташлаш ва социализм барпо қилиш мақсадини қўймайди,—бу ҳаракат тинчликни сақлаш учун демократик кураш мақсадлари блангина чекланади“¹.

Сўнгра, шоира поэзиясида колхозчиларнинг ҳаёти ва коммунизм қуриш йўлидаги фидокорона меҳнати куйланган бўлса-да, кўпинча уларнинг фақат оддий ишлабчиқариш қуроллари блан меҳнат қилаётганликлари кўрсатилади. Аммо, деҳқончиликни, айниқса пахтачиликни машиналаштириш кундан-кун кучайиб бораётган бизнинг қишлоқ хўжалигимизда ишловчи кишиларнинг кетман блан ишлашини, қўл блан пахта теришинигина кўрсатиш етарли эмас. Техниканинг колхозчи деҳқонлар онгига, маданий савиясининг юксалишига ижобий таъсир қилаётганини акс этдириш—адабиётимизнинг муҳим вазифаларидан биридир. Бу блан кишиларнинг камолатини, янги фазилатларини мукамал тасвирлаб бериш мумкин.

Зулфиянинг „Далада бир кун“, „Пахтакорларга“ ва „Лобар қизлар“ каби асарларида пахтакорлар ҳақида умуман гапирилади, агробиология ва агротехникани ўзлаштириб бораётган колхозчиларнинг

¹ И. Сталин, СССР да социализмнинг иқтисодий пробле-
малари, Ўздавнашр, 1952, бет. 40.

лирик образи кўринмайди. Ваҳоланки, Ўзбекистон Шарқда СССРнинг энг йирик саноат марказларидан бирига айланди, республикамизда саноат тармоқлари кенгайтирилди. Чирчиқ, Бекобод, Оҳангарон ва Янгийўл каби йирик саноат шаҳарлари барпо этилди. Шундай бўлгач, талантли шоира Зулфия Исраилова-нинг поэзиясида ишчилар ва қишлоқ хўжалиги механизаторларининг умумлаштирама поэтик образлари берилмаслиги жиддий нуқсондир.

Кундан-кун ўсиб, машиналашиб бораётган колхоз қишлоғининг, совет аграбиологиясининг ютуқларини ўрганиб, уларни деҳқончиликка татбиқ этаётган колхозчиларининг, совхоз ишчиларининг, умуман, ишчиларининг ҳаётини, уларнинг ўйлари, интилишлари, ма'навий дунёси, психологиясини бадий равишда, реалистик бўёқларда акс этдириб бериш—шоиранинг асосий бурчи бўлмоғи лозим.

Шоира Зулфия ўзбек халқининг, айниқса, ўзбек хотин-қизларининг ўтмишдаги оғир турмушини яхши билади, совет кишиларининг ба'зилари орасида бойфеодал муносабатлари ва капитализм қолдиқларининг та'сири сақланиб қолганини ёзучилик кўзи билан кузатиб бориб, бу сарқитларга қарши сатира ўтнин очишга қодир сан'аткорлардан биридир. Чунки, Зулфия ўзбек хотин-қизларининг бир қисмида эски турмуш урф-одатларининг та'сири ҳамон сақланиб келаётганини билади.

Зулфия ана шу эскилик сарқитларини сатира ўти билан куйдириб ташлаш вазифасини бадий ижодида ҳам амалга ошириши зарур. „Бизнинг ёзучи ва расомларимиз ўз асарларида жамиятда бўлган иллатлар, камчиликлар, ярамас одатларни фош қилиб таш-

лашлари, ижобий-бадий образлар орқали янги типдаги кишиларни бутун улуғвор кишилик фазилатлари блан кўрсатиб беришлари ва шу блан жамиятимиз кишиларини капитализм туғдирган мараз ва иллатлардан халос бўлган характер, хулқ ва одат эгалари қилиб тарбиялашга ёрдам қилишлари керак¹

Бунинг учун ўзбек совет ёзучиларида, шунингдек, шоира Зулфияда ҳамма имкониятлар мавжуддир.

* * *

Зулфия классик адабий меросдан, халқ оғзаки поэзиясининг бой хазинасидан танқидий-ижодий фойдаланади.

„Икки ўртоқ“ ва „Чевар қиз қўшиғи“ шеърларида халқ поэзиясининг таъсири кўриниб турипти. Бу лирик асарларда халқ қўшиқ ва лаҳзалари, термалари учун характерли бўлган синоним тушунчалар блан фикрлаш, ёндош-ўхшаш ҳодисалар асосида қиёсий тасвирлаш излари яққол кўзга ташланади. Халқ қўшиғида:

Сочларим толим-толим,
Майдалаб ўролмайман,
Арз этиб аҳволимни
Ҳечқайга боролмайман

деб куйланса, Зулфиянинг „Чевар қиз қўшиғи“ шеарида бахтиёр совет қизининг туйғулари пафосли қилиб куйланади.

¹ Г. Маленков, ВКП(б) Марказий Комитетининг иши тўғрисида партия XIX с'езидига ҳисобот доклади, 1952, бет 89.

Ипагим толим-толим
Яшнар чамандай доим,
Атлас тўқиб элимга,
Тонгдай кулган иқболим.

Шонра Зулфия фақат ўзбек халқ поэзиясининг манба'ларидан, мақол ва нозик ибораларидан, ўзбек адабий тили бойликларидан фойдаланиш блангина чегараланиб қолмай, оригинал поэтик иборалар ижод этади. Масалан: „Муҳаббат тонгги кулганда,“ „...Узоқ утмиш бўлиб кўриндинг“, ...„Тонг елининг ипак қулларни,“ ...„Туққан тўлишар наҳор“ ва бошқалар.

Зулфия узоқ асрлар мобайнида яратилган ўзбек адабий тили бойликларидан, айниқса, унда қонуний ҳуқуқ олган рус-интернационал сўзлардан кенг фойдаланади. Унинг поэзиясида *Совет Армияси, гений, социалистик, коммунистик, лауреат, дипломат, делегат* ва образ каби юзлаб рус-интернационал сўзлар жаранглаб эшитилади.

Зулфия поэзиясида тил хусусиятларининг бундай яхши томонлари блан бир қаторда, айрим камчиликлари ҳам кўзга ташланади. Унинг ба'зи ше'рларида эски архаик сўзлар, арабча-форсча сўзлар, диний тушунчаларни билдирадиган терминлар қўлланган, натижада янги замоннинг воқиа-ҳодисалари, совет кишиларининг юқори тушунчалари, ҳис-туйғуларини ифодалаб бериш учун бу сўзлар ё ожизлик қиладилар, ёки ма'нога путур етказдилар. Масалан, *сарбон* сўзини („Юртимни куйлайман“ ше'рида) ҳозирги замондаги тинчлик учун кураш ҳаракатига бошчилик қилаётган Совет Иттифоқига нисбатан қўллаш тўғри эмас. Асли ма'носи туя етакловчи кишини билдирган бу сўз воқиянинг активлигини сусайтиради, кучсиз,

хира, ифода этади. „Тилнинг ўз та‘сирини ўтказоладиган ҳаққоний гўзаллигини сўзларнинг аниқ, равшан, оҳангдор бўлиши яратади, китобдаги картиналари, го‘ялари шулар шаклга киритади“¹. Шундай бўлгач, *зуккоклик* („Саодатнинг америкали хонимга жавоби“ ше‘рида: „Ажаб зуккоклик ла суриб-сиз қалам...“ сатри), *мато* („Уни Фарҳод дер эдилар“ асарида: „матои ҳуснин олмоққа... матои эркин олмоққа“ сатрлари каби) сўзларининг қўлланиши тўғри бўлмайди. Бу сўзлар ўз асл ма‘ноларида ишлатилганда бирор тушунча англашгилади, аммо бу сатрларда тамомила тескари ма‘но берадилар. *Зуккоклик* сўзи салбий типга ижобий сифат бериб қўйган (*закки*—зийраклик; *зукко*—ақл-фаросатлик ма‘ноларида). *Мато*‘,— мол-товор, аш‘е ма‘ноларида келучи архаик сўз ҳам „ишқ“, „эрк“ тушунчаларига мантиқий жиҳатдан мутлақо боғланмайди, аксинча, вафодорнинг ишқ йўлидаги курашига, совет солдатининг она-Ватаннинг мудофааси учун олиб борган жангининг улуғворлигига путур етказди.

Шунингдек, *Зулфия* ше‘рларида айрим сўз, ибораларнинг ноўрин, пала-партиш ишлатиш ҳоллари сезилади. „Баҳор келди сени сўроқлаб... (қимматли Ҳамиднинг ёрқин хотирасига)“ ше‘рида ана шундай ҳол яққол сезилади. „Бахтим борми дея, яккаш сўроқлаб“, „ҳаёлчан йигит“ каби иборалардаги „борми“, „яккаш“ ва „ҳаёлчан“ сўзлари оташин ватанпарвар шоир Ҳамид Олимжоннинг характерини сифатлашга ҳалал етказди. Бу сўзлар қувноқ, ўзини бахтиёр ҳис этган, коллектив тарбиясини кўрган

¹ М Горький. О литературе. М. 1934. стр. 232

ва халқ манфаатларини кўзлаб, бахтини куйлаб ше'рлар ёзган отоқли ўзбек шоирини, қандайдир, якка ўзи „бахтим борми, деб, хаёл суриб юрган индивидуалист одамга ўхшатиб қўйган. Демак, икки-уч сўзнинг ўринсиз қўлланиши мазмун жиҳатидан асосан яхши, ўткур лирик ше'рга доғ тушириб қўяди. Унинг „Юртимни куйлайман“ деган яхши ше'рларидан бирида шундай икки мисра' бор:

... Нечукким, инсоннинг илк ва сўнг юрти
Таянчи, ташвиши, қувончи тупроқ.

Бу сатрларда Совет юртининг улуғворлиги тўғрисида сўз юритилаётир. Броқ: *илк, сўнг, ташвиши* сўзлари ўйланмасдан ишлатилгани учун фикр абстрактлашиб қолган. „Бизнинг юрт нима учун инсонларнинг ҳам илк ва ҳам энг сўнгги юрти бўлар экан“ деган савол туғилади. Ҳозирги замон китобхони шоира томонидан қўлланган *рўё* (хаёл, туш), *само, қисмат, сония* (секунд), *жаннат боғ* каби ўнлаб эскирган-архаик, араб-форс сўзларига ҳам изоҳ талаб этади.

Зулфия ўз поэтик маҳоратини ошириш учун олиб бораётган ижодий асар тили устида жиддий ишлаши, кўпчилик совет китобхони учун тушунарли бўлган сўз, термин ва ибораларни қўллашга интилиши лозим.

Мана бундай камчиликларга қарамасдан, Зулфиянинг поэтик маҳорати камолатга етилиб, поэзияси тилининг аниқлиги, раволиги, бойлиги ошиб бораётганини очиқ сезиш мумкин. Зулфия—ҳозирги замон ўзбек совет шоирларининг пешқадам, етуқларидан бири ҳисобланади.

ХУЛОСА

Улуғ адабий танқидчи, революцион-демократ В. Г. Белинский айтгандек, ҳақиқий талант эгасининг ижодида ҳарбир шахс тип ва ҳарбир типнинг ўзи китобхонга нотаниш бўлган танишдир.

Зулфиянинг 20 йиллик ижодий ишига, кўплаб ёзган поэтик асарларига назар солинганда, улуғ танқидчи Белинский айтгандек, китобхон кўз олди-дан нотаниш бўлган таниш, реал кишилар ўтади. Шоиранинг поэтик асарларидаги лирик қаҳрамонлар, персонажлар урушдан олдинги, улуғ Ватан уруши ва ундан кейинги тинч қурилиш йилларида китобхон блан бирга колхоз даласида, завод-фабрикларда бир қаторда ишлашиб келаётган ва ҳозирда ҳам биргаликда фидокорона меҳнат қилаётган хотин-қизлардир. Шунингдек, бу лирик қаҳрамонлар олий ўқув юртларида бир курсда ўқиб, билим олган ёки маданий фронтда ёнма-ён ишлаётган, фан-техникага янгиликлар қўшаётган, илмий даражалар олиш учун диссертация ёқлаётган совет кишиларининг қиёфасини кўрсатади. Дарҳақиқат бу персонажлар реал совет кишилари—замонамиз қаҳрамонларидир. Худди шунингдек, Зулфиянинг 20 йил

мобайнида тасвирлаган ҳодиса-воқиалар совет воқи., лигидан олинган реал-ҳаётний ҳодисалардир.

Коммунист шоира Зулфия шеърларида ҳозирги кунда тинчлик учун курашаётган, коммунизм қурилишида қатнашаётган ватанпарвар совет кишилари, шу жумладан, хотин-қизларнинг поэтик образлари яратиб берилган. „Ҳозирги замон ўзбек поэзиясининг ютуқлари янги воқиқликни, совет кишиларининг ички руҳий дунёсини чуқур ва ҳаққоний тасвирлаб беришда кўринади. Поэзияда совет кишилари характерининг ажойиб хусусиятлари, халқимизнинг меҳнат ва жанговар курашдаги шон-шухрати, тинч ва бахтиёр ҳаётимизнинг улугвор қурилишлари ўзининг ёрқин ифодасини топди. Бу поэзияда совет ватанпарварлиги, халқлар дўстлиги, даставвал, улуг рус халқи блан бўлган дўстлик идеялари зўр поэтик куч блан жаранглаб эшитилади.

Ўзбек шоирлари, феодал поэзияси қолдиқларининг таъсиридан қутилган ҳолда, ўз поэзияларида социалистик мазмунга эга бўлган янги, миллий бадий форма яратмоқдалар¹.

Мана бу юксак баҳо Зулфиянинг поэтик ижоди-га ҳам таллуқлидир. Унинг „Қизлар қўшиғи“, „Она қувончи“, „Йигитларга“, „Икки ўртоқ“, „Она“, „Дўстимга“ ва „Соадатнинг америкали хонимга жавоби“ каби шеърларидаги лирик қаҳрамонларда совет кишиларининг ажойиб фазилатлари, халқимизнинг меҳнатда ва курашдаги жанговарлик характери, бахтли, озод ва фаровон ҳаётнинг бадий эпизодлари умум-

¹ „Правда“, 5 декабрь. 1951. Ўртоқ Бочаровнинг „Янги ҳаёт поэзияси“ мақоласидан.

лаштириб куйланган. Партия Марказий Комитетининг органи „Правда“ газетаси саҳифаларида, ба“зи ўзбек шоирларида бўлгани каби, Зулфия ижодида ҳам айрим формалистик, қуруқ сўз ўйинларига берилиб кетиш майиллари борлиги танқид қилинган эди:“ Мирмуҳсин ва Зулфиянинг ба“зибир асарларида ҳанузгача традицион образлар ва кераксиз „чиройли“ликларнинг та“сири сезилади.”¹.

Зулфия ўзбек совет шоирлари орасида ўзининг мустақил овозига, ижодий йўлга эга бўлган пешқадам ижодкорларидан бири сифатида бу танқидлардан керакли хулосалар чиқариб олмоқда. Унинг „Ўзбекистон хотин-қизлари“ журналида олиб бораётган катта-жамоатчилик иши поэтик ижодининг такомиллашбаоришига, омма блан, биринчи галда, ўзбек хотин-қизлари блан доимо муносабатда бўлишига кенг имконият яратиб беради. Ўз лирик қаҳрамонларини яратишда, уларни халққа тақдим этишда ҳам Зулфиянинг ҳаётидаги реал қаҳрамонлар, илғор кишилар орасида бўлиши, уларнинг ҳаётлари блан атрофлича танишбаориши катта аҳамиятга эгадир. Фақат бугина эмас, шоира Зулфия рус совет шоирлари блан ҳам дўстона, ижодий ҳамкорликда ишламоқда, уларнинг асарларини ўқиб-ўрганиш ва ўзбек тилига таржима қилиш орқасида ўз поэтик маҳоратини ошириб бормоқда. Шунинг учун ҳам шоиранинг асарлари 1951 йил ноябрь ойида Москвада бўлиб ўтган ўзбек адабиёт ва сан‘ати декадасида асосан яхши баҳо олди.

Зулфия ана шу ижодий ютуқларини мустаҳкамлаш, бадий маҳоратини янада ошириш, халқимизнинг

¹ Шу мақоладан.

дидига, юксак талабига жавоб берадиган ғоявий ба-
дий жиҳатдан пухта поэтик асарларни янада кўп-
роқ ёзиш учун тинмай иш олиб бормоқда. Шоира-
нинг:

Партиям,
Бахтиёр бир кунда сафинга кириб,
Ватанга медр тўла юрагим блан—
Номинг пок тутишга сўз бердим мен ҳам.
Ўзимнинг шу кичик меҳнат постимда
Ижод, яратишнинг шавқига тўлиб,
Бахтлиман, ишончинг мен оқлайолсам—¹

деб халқ олдида, партия олдида берган ва'дасини
бажаришига қат'ий ишонишимиз мумкин,

¹. „Мен коммунистман“ ше'ри. „Шарқ юлдузи“. № 9, 1952.

МУНДАРИЖА

	Бет
Зулфия ижодининг бошланиши	3
Зулфиянинг Улуғ Ватан уруши давридаги ижоди .	13
Зулфиянинг урушдан сўнгги давридаги ижоди.	26
Х у л о с а ,	58

Ма'сул редактор *Ҳомил Еқубов*
Нашриёт редактори *Х. Сулаймонова*
Тех. редактор *А. Г. Бабаханова*
Корректор *Са'дуллаева Ҳ.*

Р95288 Босишга рухсат этилди 19/ХII-53 й. қоғоз 70x108^{1/32}=2,0
қоғоз л.4,0 босма Нашриёт л. 2,4 Тираж10000. Баҳоси 1 с. 45 т.

ЎзССР Фанлар академияси нашриётининг босмахонаси
Заказ 1032. Тошкент 1953 йил.